

METKA FURLAN

## TERSKE IN DRUGE SLOVENSKE SEKUNDARNE OKSITONEZE

COBISS: 1.01

HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.29.1.04

V prispevku se poskuša pokazati, da v govorih terskega narečja posamezni nepričakovani oksitonirani primeri tipa *zi'ma* ap B in C v slovenščini niso osamljeni, ampak jih je mogoče prepoznati celo v drugih, od terskega narečja tudi arealno oddaljenih govorih, in da ne predstavljajo arhaizmov, ki bi kazali, da akcentski umik na prednaglasno dolžino *\*zimã* > *\*zĩmã* > *\*zi'ma* ne bi bil splošnoslovenski oziroma praslovenski, ampak da te oksitoneze odražajo jezikovno dogajanje iz časa po splošnoslovenskem akcentskem umiku na prednaglasno dolžino *\*zimã* > *\*zi'ma*, ki je zajelo precej širše slovensko jezikovno območje od terskega.

**Ključne besede:** oksitoneza, naglas, naglasni pomik, inovacija, arhaizem, tersko narečje, dialektologija, slovenščina


### The Torre Valley Dialect and Slovenian Secondary Oxytones

This article shows that in local variants of the Torre Valley dialect unexpected examples of oxytones, especially of the type *zi'ma* AP b and c, are not isolated in Slovenian, but can be identified even in other local dialects that are areally distant from the Torre Valley dialect, and that they do not represent archaisms—which would indicate that retraction of the accent to a pretonic long vowel *\*zimã* > *\*zĩmã* > *\*zi'ma* is not a general Slovenian or proto-Slovenian feature—but that these oxytones reflect linguistic developments from the time after the general Slovenian accentual retraction to a pretonic long vowel *\*zimã* > *\*zi'ma*, which encompassed a much larger Slovenian language area than the Torre Valley.

**Keywords:** oxytonic stress, accent, accentual shift, innovation, archaism, Torre Valley dialect, dialectology, Slovenian

## 1 Uvod

Čprav je bilo gradivo, zbrano od Baudouina de Courtenayja,<sup>1</sup> deležno tudi že njegove interpretacije,<sup>2</sup> ki je bila kmalu ovržena,<sup>3</sup> je sodobna slovenska dialektologija šele v tem stoletju v terskem narečju, enem od beneškoslovenskih narečij primor-

**Metka Furlan** ■ ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana ■  
metka.furlan@zrc-sazu.si ■  <https://orcid.org/0000-0001-7531-6489>

Prva različica prispevka je bila predstavljena 22. 9. 2022 na 4. Slovenskem dialektološkem posvetu v Ljubljani. Prispevek je nastal v okviru programa P6-0038, ki ga financira ARRS.

- 1 Njegovo tersko gradivo je danes dostopno v Spinozzi Monai 2009.
- 2 Tj. da je terski sistem tudi v naglasnem oziru genetično bližji čakavskemu kot pa slovenskemu, češ da ima ohranjene prednaglasne dolžine (Lenček 1996 (= 1978): 199 z op. 2).
- 3 Pri tem je imel pomembno vlogo Vatroslav Oblak (Lenček (1996 (= 1978): 199 z op. 3), prim. tudi Ramovš 1935: XXIII).



ske narečne skupine, ponovno evidentirala in poskušala razložiti posamezne oksitonirane primere tipa *zi'ma*,<sup>4</sup> ki so za dosedanje znanje in razumevanje izhodiščnega slovenskega sistema in njegovih nadaljnjih razvojov nepričakovani in zato nenavadni, saj se v primerih tipa *zima* < psl. \**zimā* pričakuje splošnoslovenski, tj. že praslovenski akcentski umik na prednaglasno dolžino: psl. \**zimā* > \**zīmā* > psln. \**zi:ma* (Ramovš 1950: 18).<sup>5</sup> Pri reševanju nastanka terskih oksitoniranih odrazov tega tipa sta bili postavljeni dve diametralno nasprotni hipotezi. Medtem ko Matej Šekli (2006: 168s., 173, op. 18)<sup>6</sup> in Janoš Ježovnik (2020: 665ss.; 2022: 377ss.) razlagata, da so ti pomiki verjetno nastali interno slovensko iz pričakovanih splošnoslovenskih baritoniranih oblik tipa *zima* in naj bi torej odražali interno slovensko narečno inovacijo kot posledico analogij, Mate Kapović (2015: 84) v njih vidi prvotno praslovansko akcentsko mesto in zato arhaizme, češ da v terskem narečju do akcentskega umika na prednaglasno dolžino enako kot na primer v čakavščini (prim. hrv. čak. *zīmā*) nikoli ne bi prišlo.<sup>7</sup> Ta razlaga ima pomembno posledico, ker posega v splošno sprejeto stanje slovenskega izhodiščnega sistema naglasnih mest, saj implicira, da naj bi v slovenščini akcentski umik na prednaglasno dolžino tipa *zima* ne bil splošnoslovenski oziroma praslovenski, ker naj bi bilo tersko narečje (oziroma terski prasistem) iz tega razvoja izvzeto.

Ob obeh navedenih sodobnih hipotezah pa je ostalo prezrto ali pa brez komentarja le navedeno,<sup>8</sup> da je že Ramovš za tersko narečje ugotavljal, da odstopa od prvotnega slovenskega akcentskega tipa  $\acute{\sim}$  in  $\acute{\sim}\sim$ , ki da je v terskem narečju izkazan kot  $\acute{\sim}\grave{\sim}$ ,  $\acute{\sim}\sim\grave{\sim}$  ali  $\acute{\sim}\sim\grave{\sim}$ , kar je ponazoril s primeri *pětāk*, *martvēmū*, *diěļōuca*, *ciěstō*, *tu-χliěvě*, *plěšemō*, *tiědān*, *vikīdātj*, *mliěkō* (Ramovš 1935: 53).<sup>9</sup> Iz Ramovševe dikcije je razvidno, da v terskih odstopanjih ni prepoznal arhaizmov, ampak inovacije:<sup>10</sup>

*pětāk* : *pětāk* < psl. \**petǫkъ* ap B : sodobno ter. *pe'tak* (Porčinj), *pe'tek* (Prosnid), toda v govorih krajev Breginj, Čanebola, Mažerole, Plestišča, Ter, Tipana, Viškorša in Zavarh baritonirano (Ježovnik 2022),<sup>11</sup>

- 4 Tu ne izpostavljam vprašanj, ki jih hkrati odpira sporadično potrjeno tersko gradivo tipa *vi'datō* < psl. \**viděti*, ki spada v slovenski narečni naglasni tip *bābica* > *babica*, prim. v Porčinju *ju'žena*, v Prosnidu *ju'žna* (primera citirana po Ježovnik 2022: 376) < psln. \**ižina* < psl. \**ižina*.
- 5 Ramovš (1950: 20) ugotavlja, da se je ta umik realiziral »nekako v 12. stoletju«. Po pomiku tipa psl. \**ōko* > psln. \**okō* je to drugi naglasni premik, ki se je izvršil v praslovenskem obdobju.
- 6 Tudi kasneje Šekli (2018: 314) za govore terskih krajev Subid, Porčinj in Prosnid govori o naglasnem pomiku s prvega mladoakutiranega zloga dvozložnic na naslednji zlog, pri čemer je prednaglasna dolžina ohranjena.
- 7 Njegova razlaga je torej podobna že v 19. stoletju ovrženi Baudouina de Courtenayja.
- 8 Tako le Ježovnik (2022: 34).
- 9 Prim. Ramovšovo razlago znakov: »*á* pomeni rastoči dolgi poudarek, *à* pomeni rastoči kratki poudarek, *ā* pomeni padajoči kratki poudarek« (Ramovš 1935: IX).
- 10 Prim. še »poudarek [...] na nekdanji predtonični dolžini (tip *zvězda* < *zvězdā*) je lasten vsem slovenskim dialektom, pač pa je na zapadu v mlajši dobi prešel v *zviezdā*« (Ramovš 1935: XXIII).
- 11 Če je citirano tersko gradivo le povzeto iz abecedno razvrščenega seznama terske leksike na

*cięstō* : *cęsto* < psl. \**cęstō* ap A : sodobno ter. Asg *cięstō* ob Nsg *cięta* (Prosnid), toda v Breginju, Čaneboli in Viškorši baritonirano (Ježovnik 2022),  
*tu-χlięvĕ* : *hlĕv* (SSKJ), *hlĕv*, dol. *hlĕv* (Pleteršnik) < psl. \**hlĕv* ap B : sodobno tersko *xlięy*, Gsg *xlięua* (Porčinj), *xlięy*, Gsg *hlięua* (Prosnid), toda v Čaneboli *xlięy*, Gsg *xlięua*, Lsg *xlięve* in v drugih terskih govornih krajih Breginj, Mažerole, Plestišča, Ter, Tipana, Viškorša in Zavarh so stranskosklonske oblike baritonirane (Ježovnik 2022),  
*mliękō* : *mlĕko* < psl. \**melkō* ap B : sodobno ter. *mlięko* (Porčinj, Prosnid), toda v drugih govornih krajih Breginj, Čanebola, Mažerole, Plestišča, Ter, Tipana, Viškorša in Zavarh baritonirano (Ježovnik 2022).

Ob tem ni nepomembno, da na sekundarno oksitonezo ne kaže le gradivo ap B in C, ampak tudi A, kot se lahko vidi iz terskega primera *cesta*.<sup>12</sup>

Ker nepričakovane oksitoneze niso le terske, ampak jih sporadično izkazujejo tudi drugi slovenski primeri, ki so jih sporočili že Matija Valjavec, Maks Pleteršnik in Anton Breznik,<sup>13</sup> najdemo pa jih tudi v narečnem gradivu, ki je bilo evidentirano kasneje, šele v sodobnem času, in je od terskega narečja arealno tudi precej oddaljeno, bom v prispevku poskušala pokazati, da so te terske in druge slovenske oksitoneze sekundarne in odražajo ostanke jezikovnega dogajanja po splošnoslovenskem akcentskem umiku \**zīmā* > \**zi'ma*, ko je gradivo z akutiranim korenskim dolgim vokalom ohranilo (in tudi pridobilo) tonični višek na izglasnem zlogu.

## 2 SODOBNE RAZLAGE NASTANKA TERSKIH SEKUNDARNIH OKSITONEZ

Šekli je svojo razlago o sekundarnem nastanku oksitonez v terskih primerih tipa *zi'ma* < psl. \**zimā* ob oceni, da je pojav težko razložljiv tudi z zgodovinskojezikoslovnega vidika, predstavil takole:

V terskem narečju je prišlo do umika naglasa s slovenskega kratkega končnega zloga na prednaglasno dolžino, pri čemer je tonični višek ostal na končnem zlogu (\**zīmā* > \**zimā*). To stanje se je dosledno ohranilo v dvozlžnicah. Stanje z akutskim naglasom na dolgim predzadnjem zlogu in toničnim viškom na ponaglasnem zlogu izkazujejo tudi druga tonemska narečja, ki niso izvedla naglasnega umika s slovenskega kratkega odprtega končnega zloga na prednaglasno kračino, tj. naglasni umik tipa \**ženā* > \**žena*, \**kozā* > \**kōza* (nadiško in obsoško narečje). Kasneje pa je v terskem narečju prišlo do pomika naglasa s slovenskega akutiranega zloga – ne povsem jasno ali kratkega ali že podaljšanega – v prvem zlogu trizložnic, ki je znan tudi v vzhodnih koroških narečjih (psl. \**južina* > *južna*). Slednji pomik naglasa z rastočega zloga na naslednji zlog pa je povzročil, da so tudi dvozlžnice s toničnim viškom na drugem zlogu svoj naglas začele pomikati na zlog s toničnim viškom. (Šekli 2006: 168, 173, op. 18)

Njegova razlaga torej temelji na ohranjenem toničnem višku na končnem zlogu po umiku naglasa na prednaglasno dolžino, tj. \**zimā*, in analoškem pomiku naglasa

straneh 463–584 v Ježovnikovi monografiji iz leta 2022, paginacija zanj ni navedena.

12 Ta samostalniki se v večini slovanskih odrazov kaže kot ap A (Derksen 2008: 76).

13 Na Breznikovo rokopisno gradivo, ki ga pod signaturo Ms 1959 hrani Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani, me je opozoril sodelavec Miha Sušnik, za kar se mu iskreno zahvaljujem.

na končni zlog, ki naj bi ga sprožil pomik naglasa v trizložnicah tipa \**júžina* > tersko *južəna*. Je pa zanimivo, da je kasneje Šekli svojo razlago, morda pod vplivom Kapovičevega (2015: 84) pogleda o arhaizmih, relativiziral, ko je zapisal: »Naglas tipa *zīmā* v delu terskega narečja (psl. \**zimā* (c) ‘zima’ > tersko sln. *zīmā* : psl. \**nīva* (a) ‘njiva’ > tersko sln. *njiva*) je teoretično mogoče interpretirati kot inovacijo (Šekli 2006c: 168–169, 173) ali arhaizem (Kapović 2015: 84)« (Šekli 2018: 314, op. 390).

Podobno se tudi Ježovnik ni opredelil med možnostima, ali so terske oksitoneze tipa *zi'ma* inovacije ali arhaizmi; v korist hipotezi, da »je v govorih Porčinja in Prosnida prišlo najprej do umika na prednaglasni dolgi zložnik in zatem do naknadnega pomika tako nastalega naglasa«, bi »govorila sekundarna metatonija v množinskih oblikah samostalnikov *o*-sklanjatve sr. sp. psl. naglasnega tipa *b* po analogiji na samostalnike iste sklanjatve psl. naglasnega tipa *a*« (Ježovnik 2022: 378), ko je bil opozorjen, da terskim primerljive oksitoneze potrjuje tudi netersko Valjavčevo, Pleteršnikovo in Breznikovo gradivo, pa kot možnost nastanka sekundarnih oksitonez navaja analogijo »na samostalnike *a*-sklanjatve psl. naglasnega tipa *c* s kratkim samoglasnikom v korenu, ki so končniški naglas ohranili:

tož. ed. \**nogô*, im. mn. \**nogê*, or. mn. \**nogâmi* ... : im. ed. \**nogâ*  
tož. ed. \**rokô*, im. mn. \**rokê*, or. mn. \**rokâmi* ... : X  
X = im. ed. \**rokâ* (Ježovnik 2022: 378, 381).

Analiza uporabe diakritičnih znamenj v Alasijevem italijansko-slovenskem slovarju iz leta 1607 – to v pretežni meri odraža stanje oblikovanja kraškega narečja na območju Devina z okolico, ki je zato še vsebovalo posamezne beneškoslovenske poteze – je pokazala, da je uporaba krativca kot znaka za naglasno mesto v izglasnem zlogu v sicer redkih primerih nepričakovana, zato sem sklepala, da so prav ti redki primeri morda povezani s še ne zadovoljivo pojasnjenimi naglasnimi pomiki v terskih govorih (Furlan 2022: 71),<sup>14</sup> in že tedaj nakazala, da so verjetno interno slovenske inovacije.

## 2.1 Jakob Rigler o slovenskem narečnem \**gubā* in \**treskā*

V svojem opusu se Jakob Rigler terskim nepričakovanim oksitonezam ni posvečal, čeprav se je z vprašanjem nepričakovane oksitoniranosti srečal ob analizi južno-notranjskega gradiva pri besedah *guba* in *treska* s kasnejšim akcentskim umikom od tipa *zima* < psl. \**zimā*, prim. v Sušaku *u dvěi γðbe* ‘v dve gubi’,<sup>15</sup> v Zabičah *udvěi γðbi* ‘isto’, v Dolnjih Vremah *tǝrska*, v Sušaku *trěska* (Rigler 1963: 78, 148,

<sup>14</sup> V prispevku sem prepoznala tri primere, in sicer *ogliè* ‘olje’, roditeljik *tertè* ‘trta’ in tožilnik *mirò* ‘mira’.

<sup>15</sup> Tj. ‘sključeno’.

86 z op. 4). Njegova oznaka, da sta primera ohranila oksitonezo še po akcentnem umiku v tipu *zima* (Rigler 2001 (= 1968): 131) oziroma da je prvotna oksitoneza ohranjena enako kot v dolenskem ribniškem *tərskā/tərška* (Rigler 2001 (= 1963): 89s.; 2001 (= 1986):<sup>16</sup> 174), je podobna Kapovičevemu pogledu na terske nepričakovane oksitoneze, pomembna razlika med avtorjema pa je, da Kapović pri terskih oksitonezah pri oceni o arhaizmih uporablja arealni vidik, ko ocenjuje, da terski sistem ni bil podvržen splošnoslovenskemu akcentnemu umiku tipa *zima* < psl. \**zimā*. Nasprotno pa je Rigler dva osamljena notranjska primera ob dolenskem verjetno imel za t. i. sporadični jezikovni odmik od systemskega razvoja,<sup>17</sup> saj v svojem opusu nikjer ni zanikal ali podvomil, da akcentni umik tipa *zima* < psl. \**zimā* ne bi bil splošnoslovenski.

### 3 MED ARHAIZMOM IN INOVACIJO

Tersko gradivo tipa *zi'ma* spada med klasične primere, ki ponazarjajo težavnost problema pri ločevanju med arhaizmom in inovacijo, saj na eni strani na površinskem nivoju in ob eksterni komparativni evidenci dopušča oznako o ohranjeni oksitonezi, na drugi pa ob preverjanju vsega slovenskega sistema, katerega sestavni del je terski podsistem, dopušča možnost nastanka iz že večinsko slovenskega odraza tipa *zima* < psl. \**zimā*. Ob takih na površinskem nivoju glede razmerja arhaično : inovativno večinterpretativnih primerih pa velja vključiti še merilo, da se neka prvina ali pojavnost sme proglasiti za arhaizem šele, ko so izključene vse možnosti za razlago o inovaciji, in ne obratno. To namreč v primerjalnem jezikoslovju ustreza metodološkemu načelu postopnosti, da se neki jezikovni pojav skuša razložiti najprej z interno in šele nato z eksterno rekonstrukcijo oziroma evidenco.

Ker vso slovenščino in tudi terske govore obvladujejo redukcije, je nenavadno, da bi bil tip *zi'ma*, če bi predstavljal arhaizem in odražal še staro praslovensko naglasno mesto, pred tem pojavom imun. V istih terskih govorih s potrjenim gradivom tipa *zi'ma* so namreč potrjene redukcije, npr. v primerih prednaglasnega *i*, kot so *visok*, *širok*, *sirota*, *živina*, npr. v Prosnidu *vs'sok*, *šs'rok*, *serù:ota*, *žvi:na* (Ježovnik 2022). Tudi zaradi tega je bolj verjetno, da tersko gradivo tipa *zi'ma* odraža interno slovensko inovacijo in ne morda arhaizma z ohranjenim praslovenskim naglasnim mestom.

<sup>16</sup> Gre za posthumno izdajo rokopisa, pripravljenega že leta 1952 (Rigler 1986: 15).

<sup>17</sup> Podobno kot se na južnoslovenskem območju v izoliranih besedah najde izostanek metateze likvid, npr. stesl. *al'kati* ob *lakati*, oboje iz psl. \**olkati*. Toda v Kropi potrjena primera *uo'da* in *go'ra* (Škofic 2019: 111) < \**uodā*, \**gorā*, prim. še Breznikovo (1982: 381) po Prešernu navedeno *vodā*, sta ob systemskih kroparskih odrazih tipa *žé:na*, *kó:za* (Škofic 2019: 58) < psl. \**ženā*, \**kozā* verjetno importa iz govorov koroškega rožanskega narečja brez naglasnega umika tipa *vóda* < \**uodā*, enako kot je kroparski uvularni *ɾ* import z istega narečnega območja (Škofic 2019: 52, op. 44).

4 V TERSKIH GOVORIH OKSITONEZE TIPA *ZI'MA* NIKJER NISO SISTEMSKE

Ko je Šekli (2006: 168, 173, op. 18) prvič izpostavil problem nenavadnih oksitonez, je govoril na splošno o takih oksitonezah v terskem narečju, kasneje pa je izpostavil, da so potrjene le v delu terskega narečja, v govorih krajev Subid, Porčinj in Prosnid (Šekli 2018: 314). Enako tudi Ježovnik (2022: 378) izpostavlja, da je pojav sekundarnih oksitonez potrjen v govorih krajev Porčinj, Prosnid in Subid.

Pregled terskih dvozložnic ap B ali C s staro korensko dolžino, opravljen na podlagi Ježovnikovega Indeksa zabeleženih narečnih oblik (2022), pokaže, da so v govorih navedenih krajev sekundarne oksitoneze res najbolj frekventne in zgoščene, a se sporadično pojavljajo tudi v drugih govorih terskega narečja, baritoneza pa je pri tem gradivu potrjena tudi na območju zgoščenih nepričakovanih oksitonez. Oksitoneza v samostalniki *zima* (ap C) je sicer res potrjena le v Porčinju in Prosnidu,<sup>18</sup> toda *zvezda* (ap B) je ob Prosnidu oksitonirana tudi v Breginju, v Porčinju, kjer je baritonirana, pa ne; samostalnika *peta* in *luna* sta oksitonirana le v Prosnidu, v Porčinju je *peta* baritonirana, samostalniki *luna* pa v tem govoru ni bil evidentiran; *roka* je ob Prosnidu oksitonirana tudi v Breginju in Plestiščih, v Porčinju je baritonirana. Ženska oblika ednine pridevnika *črn* je ob Porčinju in Prosnidu kot oksitonirana potrjena tudi v Breginju, Čaneboli in Plestiščih, pa tudi v nadiškem narečju *čarná*, *čarnã*, zato za ta nadiški tip, ki vključuje vsaj tudi pridevnika *γardã* in *tardã*, ni verjetna Šeklijeva (2008b: 29) razlaga nadiških primerov, ki jih je, ne vključujoč tersko gradivo, pojasnjeval s skrajšanjem prednaglasnega zlogotvornega \**r* < psl. \**br/br*. Ista slovnična oblika pridevnika *bel* je kot oksitonirana potrjena le v Porčinju in Prosnidu.<sup>19</sup>

Stanje, ko so sekundarno oksitonirani primeri potrjeni tudi v drugih terskih govorih, in sicer krajev Breginj, Čanebola in Plestišče, in ko je baritoneza potrjena tudi v govoru Porčinja (*zvezda*, *peta*, *roka*), v katerem so oksitoneze koncentrirane, nakazuje, da pojav ne more biti opredeljen kot sistemski, kot bi lahko implicirala Kapovičeva razlaga o arhaizmih, ki terski sistem glede tega ločuje od ostalega slovenskega. Hkrati pa potrjenost oksitonez tudi v drugih terskih govorih in celo v ambivalentnem primeru, kot je *srna*,<sup>20</sup> ki je oksitoniran v Čaneboli in Plestiščih,

18 Boudouin de Courtenay je npr. v Brezju, it. Montemaggiore, ob baritonirani obliki *zima* zabeležil tudi oksitonirano *zímá* in tudi dvonaglasno *zímá* (Spinozzi Monai 2009: 195, 202), oksitonirano *zímà* tudi v Plestišču (Spinozzi Monai 2009: 493).

19 Ocena o oksitoniranosti oz. baritoniranosti je narejena na podlagi terskega gradiva, ki ga je zbral in predstavil Ježovnik (2022: 463ss.).

20 Oznaka izpostavlja, da se v komparativnem oziru ta slovanski samostalniki ne kaže le kot ap A, ampak tudi kot ne-ap A, oziroma ap A+C, ker ima znake ap A in ap C, prim. pkm. *sina* z Gsg *srné*, Asg *srnou* (Novak 1999) < \**sřrna*, Asg \**sřrnq*. V istem narečnem viru se podobno (ne pa enako) kažejo še *bàba* z Gsg -e/-é, *cěsta* z Gsg -e/-é, *slàma* z Gsg -e/-é, *gùba* 'guba, grba', *f tri gùbé potéggnjeni*, toda *griva* z Gsg -e, *rěpa* z Gsg -e (Novak 1999). S slovenskega zornega kota je ne glede na to pkm. alternacijo terska oksitoneza samostalnikov *srna* in *cesta* nepričakovana.

kaže na možnost njihovega nekdanj širšega areala. Ker so sekundarne oksitoneze potrjene tudi zunaj terskega območja in celo na terskemu nestičnih območjih, je možno, da tersko z drugim slovenskim gradivom odseva neko starejše jezikovno dogajanje, ki se je izvršilo po akcentskem umiku \*zīmā > \*zi:ma in je zajelo precej širše slovensko jezikovno območje od terskega.<sup>21</sup>

## 5 DRUGO SLOVENSKO NEPRIČAKOVANO OKSITONIRANO GRADIVO, PRIMERLJIVO S TERSKIM

### 5.1 Valjavčevo gradivo

Čeprav je bil Matija Valjavec (1831–1897), rojen v Srednji Beli pri Preddvoru, ki danes spada v občino Kranj, po rodu Gorenjec, se slovenskega gradiva, ki ga nava-ja v delu *Prinos k naglasu u (novo)slovenskom jeziku* iz leta 1878, ne sme enačiti le z narečnim območjem njegovega rojstnega kraja, saj se je pri zbiranju gradiva opiral tudi na tedanje tiskane vire, sam pa ga arealno označuje kot kranjskega, tj. da se pojavlja na območju nekdanje avstrijske dežele Kranjske, ki je v grobem obsegala današnje slovenske pokrajine Gorenjsko, Dolenjsko in Notranjsko ter dele Krasa in Istre.

Valjavčevo oksitonirano gradivo je v nadaljevanju navedeno tako, da najprej izpostavljam pretežno dvozložnice, nato pa skupaj izpeljanke na *-ica*. Če so bili v drugih virih najdeni primerljivi primeri iz Pleteršnikovega slovarja, Breznikovega rokopisnega gradiva iz okolice Bovca (Kamno in Libušnje) ali iz katerih drugih virov, so Valjavčevemu dodani.

**KUNA** (psl. \*kună s \*kunīca, prim. hrv., srb. kúna, hrv. čak. kŭnà, r. kuná, a tudi kúna):

Ob kúna se v »kranjščini« pojavlja kunà, kar je treba izgovoriti kŭnà in knà (Valjavec 1878: 13); kna 'Mustella martes, keniza, kojna, kojnana' (Freyer 1842: 3 z oznako wind., tj. koroško); ob kúna Pleteršnik po Valjavcu navaja »tudi: kunà«; v terskem narečju je Ježovnik (2022) v Mažerolah zabeležil le kú:na, Baudouin de Courtenay pa v istem kraju kŭnà 'martora = kuna zlatica' (Spinuzzi Monai 2009: 350).

Možen vzrok za alternacije tipa \*sŕrna, Asg \*sŕrno Kapović (2015: 179 brez navedbe omenjenega slovenskega narečnega gradiva) vidi v delovanju/nedelovanju Hirtovega zakona.

21 Prav zato ne more priti v poštev niti razlaga o morebitnih importih s čakavskega območja, tj. čakavizmih v terskem narečju, čeprav je bil eden izmed piscev Černejškega rokopisa (1497–1508) notar z otoka Krka. V zvezi s tem in drugimi navideznimi skupnimi potezami med slovenskimi zahodnimi narečnimi sistemi in čakavskim sistemom je pisal Rado Lenček (1996 (= 1978)).

**GUBA** (psl. ?):<sup>22</sup>

»Po oslabi *u* na poluglasno ide ovamo i *gubà* plicatura« (Valjavec 1878: 22), *gubà* (Valjavec 1878: 121); ob *gúba* Pleteršnik po Valjavcu navaja »tudi: *gubà*«; *'sedu, 'geba, 'seknu* (Mostec – Toporišič 1981: 154 s pojasnilom, da je bil premik (tj. na korenski samoglasnik, op. avtorice) izvršen pozneje); Rigler brez navedbe natančnejše lokacije navaja besedo *gubà* za notranjsko narečje in o njej pravi le, da je ohranila oksitonezo še po akcentskem umiku v tipu *zíma* (Rigler 2001 (= 1968): 131); verjetno gre za južnotranjsko besedo, saj avtor za Sušak navaja *u dvēj γðbe* 'v dve gubi' (Rigler 1963: 78), za Zabiče pa *udvēj γðbi* 'isto' (Rigler 1963: 148) z umaknjnim naglasom na nadkračino.

**IGRA** (psl. *\*iḃgrǎ*):

»" na zadnjaj slovcu u kranjštini ima *igrǎ, jḃgrǎ* ludus« (Valjavec 1878: 36), »*igrǎ*, sing. acc. *igrð, igrô*« (Valjavec 1878: 121); Pleteršnik ob *ígra* navaja tudi *igrǎ* z Gsg *-è*, a vira ne navaja.

**IGLA** (psl. *\*iḃglǎ*):

»" na zadnjaj slovcu imajo *iglǎ, jḃglǎ* acus (Valjavec 1878: 39), »*iglǎ* (čitaj *jḃgwa*), kop. 245: *iglǎ*« (Valjavec 1878: 121); Pleteršnik ob *íglá* navaja tudi *iglǎ* z Gsg *-è*, a vira ne navaja; ter. *iγxlǎ* (Breginj), *iγ'la* (Mažerole), *jγ'la* (Prosnid), toda *í:la* oziroma *í:γla* (Čanebola, Plestišča, Porčinj, Ter, Viškorša, Zavarh – Ježovnik 2022).

**DRUŽBA** (psl. *\*družbǎ*):

»" na zadnjaj slovcu mogu imati u kranjštini *družbǎ* i *službǎ*« (Valjavec 1878: 70), »*družbǎ*, sing. inst. *družbó*« (Valjavec 1878: 121); ob *drūžba* Pleteršnik po Valjavcu navaja »tudi: *družbǎ*« z arealno oznako Kranjska; nad. *daržbǎ* (Jevšček – Šekli 2008b: 26); gor. *da:řž'ba*, Asg *da:řž'bo*, Gsg *da:řž'be*, toda *slù:žba/slù:žba* (Kropa – Škofic 2019: 56, 78, 71, 111).

**SLUŽBA** (psl. *\*službǎ*):

»" na zadnjaj slovcu mogu imati u kranjštini *družbǎ* i *službǎ*« (Valjavec 1878: 70), »*službǎ* (čitaj *šḃžbǎ*), sing. acc. *službð, službó*« (Valjavec 1878: 122); ob *slūžba* Pleteršnik po Valjavcu in Škrabčevih Cvetje z vertov sv. Frančiška navaja »tudi: *službǎ*«.

22 Brez zanesljivega slovanskega komparativnega gradiva prvotne ap ni mogoče podati. Ne glede na to, ali gre za psl. *\*gubǎ* ali *\*gúba*, je slovenska oksitoneza nepričakovana, prim. pkm. *gūba* 'guba, grba', *ftri gūbé potégnjeni* (Novak 1996), ki z Nsg kaže na ap A, s (*tri*) *gūbé*, kar ustreza knjižnemu *gubé* v stilistični rabi (SSKJ), pa na ap C, prim. tudi Asg *v'eno gubó* (Kastelec-Vorenc) in pkm. *gūba* z Gsg *gi'be*: (Bajzek Lukač 2009).



**MAMKA:**

»" na zadnjaj slovcu imaju barem u gorenštini: *mamkà* : *máma* müterchen« (Valjavec 1878: 89); ob *māmka* Pleteršnik po Valjavcu navaja »tudi: *mamkà*«.

**POSTRVA** (jslov. \**pǒstrǔvǔ/pǒstrǔvǔ*):

»" na zadnjaj slovcu imaju barem u gorenštini [...] *postrvkà* : *postrvâ* forelchen« (Valjavec 1878: 89); Pleteršnik po Valjavcu navaja »tudi: *postrvâ*« z arealno oznako Kranjska in »tudi: *postrvkâ*«; nad. *postrovâ* 'trotâ' in *postròva* 'isto' (Rigoni-Salvino 1999 s.v. *trotâ*), *postrová*, g *postrovè* (Špehonja 2012c s.v. *trotâ*), *postro'va* (Marsin/Mersino – SLA).

**VRSTA** (psl. \**vǔrstâ/vǔrsta*, prim. hrv., srb. *vǔrsta*, hrv. čak. *vrstâ*, Gsg -*ě* (Vrgada – Jurišić 1973), r. *verstá*, Asg -*ú*, toda hrv. čak. *vǔrsta* (Orbanići – Kalsbeek 1998), sln. pkm. *vǔrsta* (Novak 1996)):

»*vrstâ*, sing. acc. *vrstô* i *vrstô*« (Valjavec 1878: 124); ob *vǔrsta* Pleteršnik po Valjavcu navaja »tudi: *vrstâ*« z arealno oznako Gorenjska; *vǔrstâ* (okolica Kobarida – Breznikovo rkp. gradivo).

**ROKA** (psl. \**rǔkâ* ap C):

»*ròka* i *rokâ*« (Valjavec 1878: 131); Pleteršnik oksitonirane variante ne navaja, ampak le *ròka* z varianto *ròka*; *rokâ* (okolica Kobarida – Breznikovo rkp. gradivo).

**PLENA** (psl. ?):<sup>23</sup>

»*plenâ*, obiènjije *pleníca*, kop. 246:24 *pelníca* und *pelnâ* winde (die Stücken Leinwand, worein die Kinder gehüllt werden nicht die Binde, Fatsche, povoj)« (Valjavec 1878: 122); Pleteršnik tega oksitoniranega primera ne navaja.

**-ICĀ:**

»" na zadnjaj slovcu u kranjštini mogu imati deminutiva od feminina na *â*: *iglicâ* (izgovaraj *jǔgucâ*) : *iglà*, *igrícâ* : *igrâ*, *meglicâ* (izgovaraj *mǔgucâ*) : *meglâ*, *postrvicâ* (izgovaraj *postǔrucâ*) : *postrvâ* ili *postrǔv* forellchen; *stezicâ* : *stezâ*; kadšto *gubicâ* (izgovaraj *gǔfcâ*) : *gubâ* fältchen« (Valjavec 1878: 115); Pleteršnik ob *iglica*

23 Ta Valjavčev primer je brez dodatnih slovenskih potrditev o oksitoniranosti. Pri njem ni jasno, ali bi bilo treba izhajati iz psln. \**plēnâ* < psl. \**pelnâ*, prim. r. *pelená*, ali morda sinkopirane variante psln. \**plenâ*, prim. hrv. *peléna*. V Goriških brdih je Erjavec (1880: 170) zabeležil *plēna* ob *plenica* 'die Windel', kar je kot *plēna* sporočeno v Pleteršnikovem slovarju z dodatnim virom iz Trubarja, ki se verjetno nanaša na pasus *Kir Maria Boga rody, Alle luia O Maria vpreproste pleine pouye, Alle luia O Maria* iz njegovega dela *Catehismvs sdeveima islagama* (1575). Za zadnji podatek se zahvaljujem sodelavki Alenki Jelovšek.

24 Okrajšava *kop.* se nanaša na Kopitarjevo *Grammatik der slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steiermark*, ki je leta 1808 izšla v Ljubljani.

in *iglica* po Valjavcu navaja »tudi: *iglicà*« z arealno oznako Gorenjska; Pleteršnik ob *igrice* navaja tudi *igricà*, a vira ne omenja; Pleteršnik ob *məglīca* navaja »tudi: *məglīcà*« z arealno oznako Kranjska; Pleteršnik ob *postřvica* po Valjavcu navaja »tudi: *postrvīca*« in ne *\*postrvicà*, kot bi se pri ustreznem navajanju pričakovalo; Pleteršnik ob *stāzīca* po Valjavcu navaja »tudi: *stāzīcà*«; Pleteršnik ob *gūbica* in dol. *gubīca* po Valjavcu navaja »tudi: *gubīcà*«.

## 5.2 Pleteršnikovo gradivo

Čeprav je v Pleteršnikovem slovarju navedeno oksitonirano gradivo večinoma povzeto po Valjavčevem viru, se v njem najde tudi tako, ki ga Valjavec ne omenja.

**TRESKA** (psl. *\*trěškā*, Asg *\*trěškō* ap B: hrv. *trijéska*, čak. *trīškā* (Brač – Šimunović 2006), *trīškā*, Gsg *-ě* (Vrgada – Jurišić 1973), kajk. *trěska* (Lipljin 2002), r. *treská*):

Pleteršnik v svojem slovarju ob oksitonirani iztočnici *trěškà* po Škrabčevih Cvetje z vertov sv. Frančiška navaja *trěska*, kot jugovzhodnoštajersko varianto pa *trěska*, ki ustreza knjižni *trěska*, Gsg *trěske* (SSKJ); Pleteršnikovi varianti *trěškà* ustrezajo knjižna *treskà*, Gsg *treskě* (SSKJ), Breznikov primer iz okolice Kobarida *třrskō* Nsg in nad. *traskā*, Asg *traskō* (Jevšček – Šekli 2008b: 30, 33), *tras'ka* (Livek – Šekli 2008a: 25); oksitonirana je tudi reducirana Pleteršnikova varianta *trskà* 'treska', ki je enaka knjižni *trskā*, G *-ě*, kar je ob *trška* označeno s »stilstično« (SSKJ); Rigler za južnonotranske govore navaja za Dolnje Vreme *třrska*, za Sušak *trěska* z umaknjanim naglasom na nadkračino po redukciji iz *\*triskā* (Rigler 1963: 24 z op. 3, 86 z op. 4) in v tem primeru govori o ohranjeni oksitonezi, ki navaja dolenjško ribniško *třrskā* ob *třrska* (Rigler 2001: 89s., 174).

## 5.3 Breznikovo gradivo

**ZIMA** (ap C):

za okolico Bovca Breznik navaja tudi oksitoniran primer *zimà*, ki je v terskem narečju po Ježovnikovem gradivu potrjen v govorih krajev Porčinj in Prosnid, medtem ko je v govorih krajev Breginj, Mažerole, Plestišča, Ter, Tipana, Viškorša in Zavarh potrjena le baritonirana oblika (Ježovnik 2022). Pred tem je oksitonirano obliko *zīmá* v Brezju/Montemaggiore evidential že Baudouin de Courtenay (Spinozzi Monai 2009: 195, 202).

## 5.4 Alasijevo gradivo

V slovarskem delu in priloženih besedilih je Alasia da Sommaripa po italijanskem ortografskem vzorcu včasih in nesistemsko uporabil krativec kot oznako za naglasno mesto izglasnega ali edinega besednega zloga. Večina tako označenih

primerov je neproblematična, ker je enako naglasno mesto zanesljivo mogoče potrditi z drugim slovenskim gradivom,<sup>25</sup> oksitonezo beneškoslovenskega tipa ponazarjajo zapisi *firocò*, *Sirocò* in *viffocò* v verzih *Ona nam fueti firocò*, // *Sirocò, inu viffocò*,<sup>26, 27</sup> enako tudi zapis samostalnika *gora* ap C v rodilniku ednine \**gòrę* > sln. *gorę* v zapisu besedne zveze *črne góre* kot *chiernè gorè*, kjer pa pridevnik *črn* ap B kaže na enako oksitonezo kot nad. *čarnà* in ter. tip *čar'na* (Breginj, Čanebola, Porčinj – Ježovnik 2022). Upravičenost oksitoneze v zapisu *fueti* [sve'ti] je glede na slovensko in drugo slovansko gradivo glagola \**suētīti suētišb* = sln. *svētiti -im*, hrv. *svijētiti svijētīm* (Juranič 1986), r. *svetītī svētišb* itd. res težja, a se enaka prezentova oblika k hrv. *svijētiti* glasi tudi *svijētīm* (ARj) < \**suētīšb* in enako dvojnost kot hrv. primer potrjuje tudi ter. *sviētē* : *svētī* (Spinozzi Monai 2009: 169), zato je možno, da je Alasia v zapisu *fueti* z diakritičnim znakom izpostavil prav to redko oksitonirano glagolsko obliko, ki je bila zabeležena le v terskem nrečju.<sup>28</sup> Samostalnik *sīn* je z diakritiko označen v verzu *Ker sī nam dala finà toiga*, na enak oksitonirani tožilnik ednine \**sīnā* pa opozarja pisec nadiške slovnice Nino Špehonja, ko navaja, da se enako kot *mèd* z Gsg *medà*, *medù* sklanja tudi *sin* (Špehonja 2012a: 47).<sup>29</sup>

Glede oksitoniranosti izstopajo Alasijeви primeri *ogliè* 'olje' kot slovenski pomenski ustreznik v slovarskem delu k it. *oglio*, rodilnik *tertè* h knjiž. *trta* v besedni zvezi *glaua od tertè* kot slovenski pomenski ustreznik it. predloge *pampano*, knjiž. *pampino*, tj. 'trtni list', in tožilnik *mirò* v pomenu 'dišeča smola nekaterih tropskih dreves' v verzu *Veroc, mirò, chifto slatò* 'kadilo, miro in čisto zlato'. V primerjavi z drugim gradivom bi jih težko označili za napake. Če pa niso napake, jih je kot oksitonirane smiselno vključiti v aktualno tersko problematiko, saj lahko enako kot primeri *firocò*, *viffocò*, *chiernè* in *fueti* odražajo jezikovna dejstva na skrajnem zahodnem območju.

25 Ti primeri so *blagù* 'blago', *Bogà* 'Boga', *bozi* 'božji', *Bugù* 'Bogu', *cerzà* 'srca', *cefsàr* 'cesar', *chiuè* 'čuje', *diuèr* 'možev brat', *dnò* 'dno', *domù* 'domov', *dreuò* 'drevo', *imè* 'ime', *iunàc* 'junak', *lazà* 'laž', *lezè* 'leže', *lobòt* 'labod', *medèn* 'meden', *mefsà* 'mesa', *nhàc* 'nag', *nù* 'no', *pacù* 'pekel', *farzà* 'srca', *ferezàc* 'škržat', *fcuzà* 'pripada', *fenò* 'seno', *tù* 'tu', *vrè* 'že', *vjsè* 'vse', *vurè* 'že', *zatò* 'zato', *slatò* 'zlato', *zuiuàc* 'žvag = kresilna goba'.

26 Prim. knjiž. *širòk*, f *širòka*, n *širòko* in *visòk*, f *visòka*, n *visòko* (ap B) in nad. *šaròk/šeròk*, f *sarokà* (Špehonja 2012b), *šaròk*, f *šarokà*, n *šarokò* (Rigoni-Salvino 1999), *vesòk* 'visok', f *vesokà* s prislovom *vesokò* (Špehonja 2012b) in ter. *šo'rok*, f *šoro'ka*, n *šoro'ko*, *və'sok*, f *vəso'ka*, n *vəso'ko* (Porčinj – Ježovnik 2022).

27 Ker Alasia krativec uporablja tako rekoč pri vseh besednih vrstah, ni verjetno, da bi bili ti prislovi s krativcem označeni po vzoru latinske pisave končnih *e* in *o* v prislovih, kot se po poročanju Ahačiča (2022: 88) občasno najde pri Krelju.

28 Zapis glagolske oblike *derzi* [dr'zi] se v diakritiki ujema z naglasnim mestom glagola *držàti -im* = nad. *daržàt daržin darži* (Špehonja 2012c s.v. *tenere*), ter. *držī* 'držim' (Spinozzi Monai 2009: 361).

29 Prim. bolj podrobno Furlan 2022: 73s.

Vse tri dvozložnice so bile v slovenščino nedvomno izposojene kot baritonirane. Medtem ko je oksitoniranost pri *trta* in *mira* verjetno posledica istega jezikovnega dejstva, je primer *olje* morda drugačen, ker z enakim korenskim vokalom kot *vólja* lahko kaže na enak prehod v ap C kot pkm. *vòla* z Gsg *volé*, Isg z *volóuf*, kar se posredno odraža tudi v pridevniku *voljân* (Pleteršnik). Na skrajno zahodnem območju in tudi drugod na Slovenskem akcentska varianta *\*oljê*, ki se je priključila tipu *poljê*, *morjê*, sicer ni bila evidentirana. Ni jasno, ali bi za naglasno enak samostalnik kot Alasijevo *ogliè* lahko prepoznali Kastelec-Vorenčev zapis *grampa od oliá* 'oljna usedlina' < Gsg *\*oljâ*.

#### TRTA:

Alasijev rodilnik *tertè* v besedni zvezi *glaua od tertè* v pomenu 'trtni list' predstavlja isti leksem kot njegovo *terta* v pomenu 'vinska trta' in samo glede naglasnega mesta ne ustreza sln. knjiž. *tr̄ta* f 'vinska trta; prožna šiba' (SSKJ), ter. *tárta* f 'šiba za privezovanje, npr. sena', Asg *tártu*, Npl *tártə*, Apl *tárte* (Spinozzi Monai 2009: 383, 445), *tárta* 'tanjša šiba za privezovanje trte' (Breginj, Čanebola itd. – Ježovnik 2022), hrv. *tr̄ta* (Jurančič 1986), čak. *tě̀rta* 'piece of cloth or iron-wire used to fix something', Isg *tě̀rtu* (Houtzagers 1985), ki kažejo na izhodno jslov. *\*tr̄rta* iz zgodnje rom. *\*tōrta* kot odraza substantiviziranega lat. ptc pret pas *tor-ta* k *torquere* 'viti, sukati'.<sup>30</sup> Tudi ta leksem je bil ob vstopu v slovenski sistem baritoniran in se je nadalje razvijal kot samostalniki psl. ap A. Oksitoneza je pri tem samostalniki kot *tə̀rtà* potrjena le v dolenskem govoru kraja Gorenji Vrh pri Dobrniču (SLA).

#### MIRA:

Najmlajša od treh izposojenk *mira* je bila v slovenščino nedvomno izposojena kot baritoniran samostalnik, Alasijev oksitoniran tožilnik je zato interno slovenskega nastanka. Izposojenka je baritonirana tudi v hrv. *m̄ira* ob *m̄irha* (Jurančič 1986), *m̄irha/m̄ira* (Antić 1991), ki bi lahko nakazovala, da se je sln. *m̄ira* (SSKJ), *m̄ira* (Pleteršnik), *m̄ira* (Murko 1833 s.v. *Myrrhe*) vključilo med samostalnike s prvotnim staroakutiranim korenskim vokalom.<sup>31</sup> Takega namreč posredno potrjuje le stpkm. *m̄irha* (Novak 2006).<sup>32</sup>

30 Glede slovenskega in hrvaškega narečnega gradiva bolj podrobno Furlan v Bezljaj ESSJ: IV, 238.

31 Čeprav bi bilo pri tej mladi izposojenki možno pomisliti, da se je ob prevzemu v slovenščino vključila med samostalnike psl. ap C, kar bi dalo oksitoniran Asg *\*mir̄ō*, taka možnost ni verjetna, ker se tako ne obnašajo druge mlade dvozložne izposojenke s korensko dolgim samoglasnikom oziroma v tem oziru ni znana nobena druga izposojenka v slovenščini.

32 Gradivo je bilo v tem slovarju naglasno označeno posredno z upoštevanjem Pleteršnikovega slovarja, *Slovarja beltinskega prekmurskega govora in Porabsko-knjižnoslovensko-madžarskega slovarja* (Novak 2006: VII).

### 5.5 Toponim *Slátna/Slatná, -e/-è, v Slátni/Slatni*

Edini meni znani oksitonirani primer iz toponomastike je ime naselja v občini Radovljica, ki je naglasno variantno sporočen kot *Slátna/Slatná, -e/-è, v Slátni/Slatni* (SKI). Toponim je izvorno verjetno hidronim iz samostalnika *slatina* (S. Torkar, ustno), ki s cirkumfleksom na prvem zlogu *slátina* (SSKJ; Pleteršnik) tipa *pôlje* dopušča izvajanje iz *\*soltinǎ*, Asg *\*sôltinø*.

### 5.6 SRNA

Samostalnik *srna* je glede prvotne ap ambivalenten, saj kaže na ap A (prim. pkm. *sřna*, r. *sérna*, br. *sárna*) in tudi na ne-ap A (prim. pkm. Asg *srnóu*, hrv., srb. *sřna*, hrv. v Grobniku blizu Reke *sřnǎ/srnǎ* (Lukežić – Zubčić 2007), blg. *sřrnǎ*), v obeh primerih pa je v slovenščini oksitoneza nepričakovana. Oksitoneza ni potrjena le v terski Čaneboli in Plestiščih (Ježovnik 2022)<sup>33</sup> ter Robidišču *sěrnǎ* (SLA), ampak tudi v nad. *serná* ‘capriolo’, *srnǎ* (Rigoni-Salvino 1999), *se(a)rná* ‘capriolo femmina’ (Špehonja 2012c). Toda od terskega in nadiškega narečja precej oddaljeno dolenjsko narečje sporadično v nekaterih govorih oksitonezo prav tako potrjuje:

*sěrnǎ* in *sěrna* (Begunje pri Cerknici – SLA)  
*sěrnǎ*, Asg *sěrn'ǒ* (Stari trg pri Ložu – SLA)  
*sěrnǎ* in *sárna* (Vrhnika pri Ložu – SLA)  
*sěrnǎ* in *sěrnǎ* (Sveti Gregor – SLA)  
*sěrnǎ* (Gorenji Vrh pri Dobrniču – SLA)  
*sěrnǎ* (Brezovica – SLA)  
*sěrnǎ* (Prhajevo – SLA)

### 5.7 Areal sekundarnih oksitonez

Če se pri zbrnem oksitoniranem gradivu za sedaj osredotočim le na areal njihovih potrditev, je mogoče ugotoviti, da nepričakovane oksitoneze nikakor niso le terske, ampak so potrjene tudi v bližnjih in tudi bolj oddaljenih narečjih oziroma območjih. Znane so namreč v bližnjem nadiškem in obsoškem narečju (Breznikovo gradivo), v Devinu z okolico (Alasijeva primera), pa tudi v bolj oddaljenih območjih, in sicer na Gorenjskem, Koroškem s kor. *kna* ‘kuna’ (Freyerjev podatek), na Štajerskem z *geba* ‘guba’ v kozjansko-bizeljskem narečju (Toporišičev podatek), na Notranjskem (Riglerjevo gradivo) in na Dolenjskem (Riglerjevo gradivo; gradivo za *srna* po SLA). Nestičnost na površinskem nivoju enakih jezikovnih pojavnosti bi lahko nakazovala, da so posamezni primeri nastajali paralelno, a je prav zaradi enake pojavnosti na površinskem nivoju precej bolj verjetno, da so posledica istega jezikovnega impulza in zato arhaični ostanki, ki odražajo jezikovno dogajanje iz časa, ko se je splošnoslovenski oziroma praslovenski akcentski umik *\*zīmǎ* > *\*zī:ma* že izvršil.

33 Potrjuje jo tudi Baudouinovo gradivo: *sěrnǎ/sěrnǎ* ‘capriolo’ (Spinozzi Monai 2009: 93, 224). V Breginju je ta samostalnik baritoniran (Ježovnik 2022: 555 po gradivu za SLA).

### 5.8 Oksitonirani primeri iz slovanskih trizložnic s sredinskim polglasnikom *družba, služba, sukno, igla* in verjetno tudi *igra* ne spadajo med gradivo s sekundarno oksitonezo tipa *zi'ma*

Valjavčevi oksitonirani primeri *služba, družba, igla* in tudi Toporišičevo *'seknu* (Mostec)<sup>34</sup> so bivše trizložnice s sredinskim polglasnikom z Nsg *\*službbā, \*družbbā, \*iḡbġlā* in *\*suknō*, v katerih je prišlo do krajšanja samoglasnika v prvem zlogu, prim. hrv. *služba, družba, igla*. Izhodiščne, praslovenske oblike teh samostalnikov so zato imele v vzglasnem zlogu kratek vokal *\*slūžbā, \*drūžbā, \*iġlā* in *\*sūknō* ter jih akcentski umik *\*zimā > \*zīmā > zīma* tudi ni mogel zajeti, zato so po njegovi realizaciji ostajale oksitonirane in so take ostale, če kasneje v narečnem mikrosistemu ni prišlo do naglasnega umika na nadkračino, prim. gor. *məḡ'la* in *da:rž'ba*, Asg *da:rž'bo*, Gsg *da:rž'be* (Kropa – Škofic 2019: 58, 56), nad. *dəržbā* (Jevšček – Šekli 2008b: 26). Postale pa so baritonirane, če je do njega prišlo, prim. štaj. *tēmna* (Mostec – SLA)<sup>35</sup> in *'seknu* (Mostec).

V Pleteršnikovem slovarju so navedene tudi akcentsko baritonirane oblike s cirkumfleksom *drūžba* in *slūžba*, kar je bilo sprejeto tudi v SSKJ in se potrjuje tudi v gor. *slū:žba/šlū:žba* (Kropa – Škofic 2019: 71, 111) in pkm. *slūžba* (Novak 1996). Ob ap B teh samostalnikov bi bilo zato verjetno treba predpostaviti tudi ap C, v kateri je prišlo do analoškega cirkumfleksa tipa *pōlje*: *\*službbā*, Asg *\*slūžbbq* > sln. *\*slūžbā*, Asg *\*službō* >> *\*slūžbq* >> *slūžba*.

Enako se obnaša tudi samostalnik *igra*, ki se navadno izvaja iz psl. *\*iḡgrā*. Toda gradivo, kot je hrv. *igra*, čak. *igrā*, nakazuje, da imamo po vsej verjetnosti tudi tu opraviti z bivšo trizložnico *\*iḡgrā*.

Ker je v terskem narečju ob oksitonirani varianti *iḡxlā* (Breginj), *iḡ'la* (Mažerole), *iḡ'la* (Prosnid) < psln. *\*iġlā* < psl. *\*iḡbġlā* potrjena tudi baritonirana *i:la* oziroma *i:yla* (Čanebola, Plestišča, Porčinj, Ter, Viškorša, Zavarh – Ježovnik 2022), je slednje naglasno mesto v Nsg f lahko analoško po naglasnem mestu v Asg f samostalnika ap C *\*iḡbġlā*, Asg f *\*iḡbġlq* > psln. *\*iġlā*, Asg *\*iġlō*,<sup>36</sup> ki je bil podvržen terciarnemu naglasnemu umiku (cirkumfleksa): psln. *\*iġlō* > *\*iġlo* >> Nsg f *\*iġla*. V terskih govorih krajev s potrjeno baritonirano varianto je namreč terciarni naglasni umik (cirkumfleksa) potrjen, npr. psl. *\*sēno* > psln. *\*sēnō* > *sā:no* (Čanebola), *sié:no* (Pleštšča), *sé:no* (Porčinj), *šięno* (Ter), *sé:no* (Viškorša), *sięno* (Zavarh – vse Ježovnik 2022).

34 Prim. ter. *sōknō* (Viškorša – Spinozzi Monai 2009: 442) s pričakovano ohranjeno oksitonezo.

35 Toda *žēna* (Mostec – SLA).

36 Prim. hrv. čak. *iġlā* s tožilnikom *iġlu* (Vrgada – Jurišić 1973) < psl. *\*iḡbġlq*.

### 5.9 Kranjsko *postrvã* (Valjavec) in nadiško *postrovã* ne spadata med sekundarno oksitonirano gradivo tipa *zi'ma*

Kot sem pokazala (Furlan 2021: 29s.), je za slovenščino pri besedi za postrv iz psl. abstraktnega samostalnika *\*p̥stry*, Gsg *\*p̥str̥yē* 'pisanost' treba predpostaviti dve akcentski izhodišči ženskega spola *\*p̥str̥yub* in *\*p̥str̥yub̄*, kar je po naslonitvi na predpono *po-* dalo sln. *\*postřv* in *\*postřv̄*. Valjavčeva »kranjska« varianta *postrvã* se je kot nov ajevski samostalni v akcentskem oziru uravnala po vzorcu ap B: *\*postřu* → *\*postřvã*. Če je do nastanka ajevskega samostalnika prišlo že v času aktivnega akcentskega umika *zima* < psl. *\*zimã*, do akcentskega umika ni prišlo, ker je bil zlogotvorni *\*ř* iz *\*r̥b* kratek in ne dolg. Danes ni jezikovnega podatka, ki bi pokazal, kje na Kranjskem ali ožje na Gorenjskem naj bi bila ta varianta potrjena. Opisno se lahko le opredeli, da izvira iz mikrosistema brez akcentskega umika na nadkračino. Hkrati tudi ni verjetno, da bi bila varianta *postrvã* neposredno povezana z nadiško *postrovã* 'postrv', v kateri je zaporedje *-ov-* lahko nastalo že v predhodniku ajevskega samostalnika *postrv* po razvoju *\*-řu* > *\*-r̥u* > *\*-rou* tipa *črv* → dial. *črou*. Ker je v nadiškem narečju ob *postrovã* potrjena tudi varianta *postrõva*, se je fonetična varianta *\*post'rou* ob prestrukturiranju v ajevsko deklinacijo lahko sekundarno vključila v akcentsko paradigmo tipa nad. *kosã*, kar je dalo *postrovã*.

## 6 NASTANEK SEKUNDARNIH OKSITONEZ TIPA *ZI'MA*

Ker gradivo kaže, da je sekundarna oksitoneza bolj sporadično kot primere ap B in C, a vendar, zajela tudi samostalnike tipa ap A (*cesta*, *trta*), naj predstavim vzorec njihovih nastankov. Pri njem uporabljam vzorec toničnega viška na končnem zlogu, ki ga je pri svojem poskusu razlage apliciral Šekli (2006: 173, op. 18), in analogijo oziroma boljše vpliv samostalnikov ajevske sklanjatve s kratkim korenskim vokalom, ki jo je, tj. analogijo, pri svojem poskusu razlage uporabil Ježovnik (2022: 381), čeprav pri naglasnem pomiku tipa *zi'ma* verjetno sploh ni bila odločilna, ampak je lahko bila le dodatna spodbuda. K taki oceni namreč napeljuje nastanek narečnih oksitoniranih dvozložnic iz trizložnic *\*jũžina* in *\*klãdiũo* prek sln. *\*jũžinã* in *\*klãdiũõ*, kjer delovanja analogije Ježovnikovega tipa ni mogoče aplicirati. K taki oceni pa navaja tudi Baudouinovo pojasnilo, da sta v terskem razmerju *tri ciẽstœ* = *ciestœ* obe varianti glede jakosti naglasa enaki (Spinozzi Monai 2009: 245).

Ko je v 12. stoletju v slovenščini prišlo do umika naglasa s končnega zloga na prednaglasno dolžino in je tonični višek ostal na končnem zlogu (npr. psl. *\*zimã* > psln. *\*zĩmã* > *\*zi:mã*; psl. *\*p̥řt̥k̄b̄* > psln. *\*p̥řt̄k̄* > *\*p̄ř:t̄k̄*; psl. *\*ũinõ* > psln. *\*ũĩnõ* > *\*uí:nõ* itd.), so tedaj glede toničnega viška na končnem zlogu ostale osamljene

dvozložnice ap A,<sup>37</sup> saj so ga imele tudi dvozložnice s staro korensko kračino (psl. \*ženǎ > psln. \*ženǎ). To je verjetno povzročilo, da so enak tonični višek na končnem zlogu začele pridobivati tudi dvozložnice ap A,<sup>38</sup> povod za delovanje te analogije pa je bila intonacijsko enaka dolžina korenskega vokala:

\*bá:ba : \*zí:mǎ/\*zǔé:zdǎ : \*ženǎ >> \*bá:bǎ

Še v prejšnjem stoletju stanje tipa \*bá:bǎ ni bilo potrjeno le na zahodnem območju v ziljskem in rožanskem narečju,<sup>39</sup> v kranjskogorskem podnarečju (SLA), obsoški Drežnici, npr. *bábǎ, slámǎ, žábǎ, ríbǎ, mámmǎ, skútǎ, žítǎ*, Gsg *krúxǎ* itd. (SLA), Trenti, Čiginju in Zatoľminu (SLA), nadiškem Livku (SLA), ampak tudi v posameznih govorih arealno oddaljene dolenjske narečne skupine, in sicer krajev Stari trg pri Ložu, Studenec (Ljubljana) in Janče (SLA).<sup>40</sup>

Upoštevajoč sodobno slovensko narečno stanje, sta se v nadaljnjem sistemskem razvoju v primerih tipa \*bá:bǎ in \*zí:mǎ naglas in tonični višek sistemsko ustalila na korenski dolžini, kar je kasneje dalo *bába, zíma, péttak* itd.; vpliv oksitonez v tožilnikih tipa \*zimǒ, \*nogǒ in \*ženǒ,<sup>41</sup> ne pa naglasni pomik tipa *bábica > babíca*,<sup>42</sup> je verjetno le dodatno spodbudil, da se je naglas ponekod in sporadično, torej nesistemsko, pomaknil na tonični višek in ob sistemsko pričakovanih baritoniranih so v istih sistemih nastajale tudi oksitonirane variante:

37 Tudi pri novoakutiranih primerih tipa \*súša.

38 Iz delovanja te analogije je bilo izvzeto SV območje, kjer je stari akut ostal nepodaljšán.

39 Ramovš ta ziljski pojav pojasnjuje takole: »Akcentnski tip ˘˘ je v srednjem razvojnem štadiju, kajti poudarjena sta obadva zloga (prim. Grafenauer Arch. f. slav. Phil. 27, 221 in Oblak. ibid. 18, 25i); prvi zlog je jačji, nosi intenzitetni višek, drugi je višji, nosi melodični višek (tonični): *bábǎ, súšǎ, huácčǎ, vérrǎ*; če gre za trozložnico s poudarkom na začetnem zlogu, potem je postranski poudarek na zadnjem zlogu: *žinjradǎ, vévarcǎ, skákǎttǎ, jǎzdatǎ*« (Ramovš 1935: 8), rožanskega pa takole: »Akcentnski tip ˘˘ [iz ˘˘; dodala M. Furlan] je rožanskemu narečju znan; tonična višina raste na prvotno poudarjenem zlogu polagoma in doseže visoko stopnjo, poudarek pa je že na sledečem zlogu, je pa zelo šibek; v zapadnem predelu in ob Vrbskem jezzeru je dolžina prvotno akcentuiranega zloga še ohranjena [...], drugod pa je že skrajšana; tako skrajšani vokal more doživeti enakšno redukcijo ali izpremembo kakor prvotno kratki vokal« (Rigler 1935: 14).

40 Podatek temelji na gradivu, ki je bilo za projekt SLA zbrano za vprašanje številka 870, ki sprašuje o akcentuaciji v besedah *baba, suša, skakati, rezati* in *kisla/kisela* (Benedik 1999: 86). Za govor kraja Stari trg pri Ložu je odgovor podan opisno: »Tonična višina se rahlo čuti na drugem zlogu, akcent pa je na starem mestu«, za govor kraja Studenec so podani primeri *bábǎ, súšǎ, skákǎttǎ, réizǎttǎ, kislǎ*, za govor kraja Janče pa *bábǎ, súšǎ, skákǎttǎ, réizǎttǎ, kíswǎ*.

41 Podoben vpliv pri nastanku terskih nepričakovanih oksitoniranih dvozložnic je predpostavil že Ježovnik, ki pa terskega gradiva psln. ap A ne vključuje: »Do končniškega naglasa v imenvalniških oblikah bi tako lahko prišlo po analogiji na samostalnike *a*-sklanjatve psln. naglasnega tipa *c* s kratkim samoglasnikom v korenu, ki so končniški naglas ohranili.« (Ježovnik 2022: 381)

42 Ta pomik kot vzrok za terske pomike tipa *zíma* predpostavlja Šekli (2006: 173, op. 18).



<i>*bá:bä</i> > <i>*bá:ba</i>	→ <i>*ba'ba</i>
<i>*zí:mä</i> > <i>*zí:ma</i>	→ <i>*zi'ma</i>
<i>*pé:täk</i> > <i>*pé:tək</i>	→ <i>*pe'tək</i>

Čeprav ostaja dejanski vzrok za pomik naglasa s slovenske akutirane dolžine na izgledni tonični višek nejasen, na tako jezikovno dejstvo kaže samo gradivo, zlasti pa nastanek oksitoniranih dvozložnic tipa *južnà* iz *\*ǰǔžina*.

Tako nastale oksitoneze so se v sistemih z realiziranim naglasnim umikom tipa *\*ženà* > *\*žèna* > *\*žéna* ali kasneje po naglasnem umiku na nadkračino tipa *məg'la* > *'mægla* glede na stanje (kvaliteta + kvantiteta) korenskega vokala v neakcentuirani poziciji odpravljale.

### 6.1 *ròka* : *róka/ro'ka*, *gréda* : *gréda*, *péta* : *péta/pe'ta*

Korenski vokal v knjižnem in narečnem odrazu *róka* in narečno prav tako potrjenem *ròka* < psl. *\*rokǎ* ap C, prim. pkm. *róuka* (Novak 1996), se v slovenskem jezikoslovju navadno razlaga po analogiji z *nóga* < psl. *\*nogǎ* ap C (Rigler 1963: 41). Drugače pa je k vprašanju pristopil Kapović (2015: 416ss.), ki je sklepal, da ne le odraz *róka*, ampak tudi *gréda*, *péta* namesto pričakovanih odrazov *\*ròka*, *\*grédà*, *\*pétà* kažejo na isto skrajšanje prednaglasne dolžine, ki naj bi bilo posledica analogije po starih sln. Asg *rokô*, *gredô*, *petô*. Razlaga bi se lahko kazala kot sprejemljiva, če v slovenščini ne bi obstajali tipološko primerljivi sekundarno oksitonirani primeri tipa *zi'ma*.

Ob terskem tipu *ro'ka* (Breginj, Plestišča, Prosnid – Ježovnik 2022) in pogostejšem tipu *ròka* (Čanebola, Porčinj, Ter, Tipana, Viškorša, Zavarh – Ježovnik 2022) oksitonezo pri tem samostalniku potrjuje tudi drugo slovensko gradivo: Valjavčev primer z območja Kranjske *rokà* ob naglasno umaknjeni varianti na korenski kratek vokal *ròka* (Valjavec 1878: 131) in Breznikovo rokopisno sporočeno kobariško *rokà*. Ker podobno nepričakovano kvaliteto korenskega vokala kot *róka* kažeta tudi knjiž. *gréda* < psl. *\*grědǎ* in *péta*<sup>43</sup> < psl. *\*petǎ*, kar se za prvi primer v terskem narečju potrjuje le kot sistemsko pričakovan baritoniran odraz z ohranjenim znakom o korenski dolžini *rǎ:da* (Čanebola), za drugega pa ob edinem oksitoniranem primeru *pe'ta* (Prosnid – Ježovnik 2022) pretežno sistemsko pričakovan odraz tipa *péta* (Breginj, Čanebola, Mažerole, Plestišča, Porčinj, Ter, Viškorša, Zavarh – Ježovnik 2022), bi bilo tudi v teh treh primerih s sodobnim kratkim korenskim vokalom treba prepoznati sekundarno oksitonirane variante *\*ròkǎ*, *\*grědǎ*, *\*petǎ*, ki so v narečnih sistemih z neumaknjenim tipom *\*ženà*

43 Vse tri primere z nepričakovano kvaliteto korenskega vokala izpostavlja že Kapović (2015: 427).

ostali oksitonirani, v tistih z umikom \*žèna > \*žèna pa se je naglas umaknil na kasneje skrajšan samoglasnik, kar je dalo *róka*, *gréda*, *péta* in zabilisalo podatek, da so prvotno imeli korensko dolžino.

## 6.2 Tonični višek v trizložnicah tipa *južina* in *kladivo* ter nastanek oksitoniranih dvožložnic tipa *južnà*

Ramovš je za ziljsko narečje ugotavljal: »če gre za trožložnico s poudarkom na začetnem zlogu, potem je postranski poudarek na zadnjem zlogu: *žijgradà*, *vévarcà*, *skákatè*, *jèzdatè*« (Ramovš 1935: 8), *žábicà* (Brdo – SLA), *žábcà* (Rateče – SLA). Pogoju za tako realizacijo je akutirana dolžina vzglasnega zloga trizložnice, kar se potrjuje tudi npr. v rožanskem govoru kraja Breznica: *rátatè*, *žéhnanà* *uodà*, *céxmojstèr* : *qráyuà*, *huáyuà*, *šiyò* (SLA). Takemu pogoju ustrezata tudi samostalnika *južina* < psl. \**jūžina* in *kladivo* < psl. \**klādiyo*.

Medtem ko se v ziljskem govoru Blač samostalnik kaže kot *jūžnà* (SLA) z reduciranim sredinskim samoglasnikom, je v ziljskih Kostanjah že dvožložnica *úžnà*, enako v obsoški Drežnici *júžnà* (SLA) in dolenjskih Jančah *júžnà* (SLA). Toda ta trizložnica se v dolenjskem govoru kraja Gorenji Vrh pri Dobrniču kaže kot oksitonirana dvožložnica *južnà* (SLA).<sup>44</sup> Enak končni rezultat pa je potrjen tudi v rožanskih Čahorčah *užnà* in Svečah *užnà* (SLA),<sup>45</sup> le da ima ta koroški refleks psl. \**jūžina* na mestu vzglasnega *j*- sekundarni vzglasni *v*-, ki je potrjen že v 18. stoletju v Gutsmanovem slovažu: *vushina* 'Mittagmahl'. Arealno oddaljena primera v koroški in dolenjski narečni skupini torej kažeta, da se iz trizložnice z akutiranim vzglasnim zlogom in stranskim naglasom = toničnim viškom na izglasnem zlogu lahko razvije dvožložnica, ki je oksitonirana. Oksitoneza je v teh primerih lahko posledica istega impulza kot v tipu *zi'ma*, tj. da se je naglas pomaknil na tonični višek izglasnega zloga.

Čeprav je Šekli, verjetno sledeč Riglerju (2001 (= 1977): 309), menil, da so oksitonirane besede tipa \**babca* posledica narečnega naglasnega pomika tipa *bábica* > *babica*, kadar je še pred pomikom prišlo do redukcije sredinskega samoglasnika, kar naj bi povzročilo, da se je naglas pomaknil na končni zlog (Šekli 2018: 314), se razlaga ne zdi verjetna, ker se oksitonirane variante tipa \**babca* pojavljajo tudi zunaj območij s tem pomikom, kot kaže navedeni dolenjski primer *južnà* < psl. \**jūžina*.<sup>46</sup> Koroška refleksa *babca* (Breznica – SLA), *bapca* (Sveče – SLA), toda še trizložno, a že oksitonirano *babca* (Čahorče – SLA) < psl. \**bábica*

44 V istem govoru se z enako oksitonirano dvožložnico kot *južnà* kažeta še *rutcà/rucà* 'robec' (SLA) < sln. *rútica* in *jetkà* 'jetika' (SLA) < sln. *jétika*.

45 Enak rožanski leksem kot *vžnà* 'južina, obed' navaja tudi Kattinig (2017), prim. še rožansko oksitonirano *četnà* 'veriga' in *čəmnà* 'kumina' (Kattinig 2017) za izhodiščno sln. \**kétina* in \**kúmina*.

46 V istem govoru je brez naglasnega pomika tipa *bábica* > *babica* npr. *jáguqda*, *vidət* ob *pálca* (vse SLA).

sta kot oksitonirani dvozložnici (in oksitonirana trizložnica) bolj verjetno nastali iz trizložnice z glavnim in stranskim poudarkom \**bábicà*.

Enako kot psl. \**ĩžžina* se tudi psl. trizložnica \**kláđiyo* kot oksitonirana dvozložnica potrjuje v ter. *kla'do*, Gsg *kladù*: (Prosnid), medtem ko je v govorih drugih krajev, tj. Breginja in Plestišč, baritonirana *klá:đyo* (Ježovnik 2022). Zunaj terskega sistema je oksitoneza potrjena v rožanskih govorih krajev Breznica *qlad̥yò* (SLA) in Sveče *qlad̥yò* z Npl *qlad̥iyo*<sup>47</sup> (SLA),<sup>48</sup> zato je mogoče sklepati, da je vzorec nastanka pri obeh bivših trizložnicah \**ĩžžina* in \**kláđiyo* enak in posledica pomika naglasa na izglasni tonični višek.

Ježovnik je sicer nastanek oksitoneze v prosnidskem *kla'do*, Gsg *kladù*: enako kot Šekli pri tipu \**babca* (gl. zgoraj) pripisoval redukciji ob delovanju naglasnega pomika tipa *bábica* > *babica* (Ježovnik 2022: 310), a kot je bilo izpostavljeno na primeru *južina*, se taka oksitonirana dvozložnica pojavlja tudi zunaj območja, kjer je ta naglasni pomik potrjen. Čeprav ostaja izglasni vokalizem v *kla'do*, Gsg *kladù*: nejasen (Ježovnik 2022 l. c.) in bi ga bilo vsaj delno možno razložiti z vplivom terskega sinonima, potrjenega v Mažerolah kot *mlà:t* < psl. \**móltr*<sup>49</sup> z Gsg *mlatù*:, je iz areala (tersko, koroško, dolenjsko) oksitoniranih dvozložnic iz psl. trizložnic \**ĩžžina* in \**kláđiyo* razvidno, da se naglasno mesto sporadično ni pomaknilo na tonični višek izglasnega zloga le pri dvozložnicah, ampak tudi pri trizložnicah s korenskim staroakutiranim vokalizmom. Primera \**ĩžžina* in \**kláđiyo* tudi kažeta, da so na nastanek sekundarnih oksitonez tipa *zi'ma* oksitoneze v tožilnikih tipa \**zim̥*, \**noḡ* in \**žen̥* lahko le dodatno vplivale, pri delovanju pojavu pa niso bile odločilne.

### 6.3 Oksitoneza v tpn *Slatnà*

Enako kot oksitonirane dvozložnice iz \**ĩžžina* in \**kláđiyo* je tudi oksitonezo v tpn *Slatnà* z varianto *Slátna* = \**Slátna* možno razložiti s pomikom naglasa na izglasni tonični višek prvotne trizložnice. Potem ko je v psln. imenovalniku \**slatīnà* prišlo do naglasnega umika na dolžino, tonični višek pa je ostal na izglasnem zlogu \**slatī:nà*, se je kasneje na izglasni zlog pomaknil tudi naglas: \**slatī:nà* → \**slatinà*, po redukciji \**slatnà* = tpn *Slatnà*.

### 6.4 Oksitoneze tipa *-icà* in *mamkà*

Pri tvorjenkah na *-icà* bi bila oksitoniranost lahko mehanično povzeta po oksitoniranih besedotvornih predlogah oziroma imajo naglasno krivuljo lahko prevzeto

47 Toda Npl *qlad̥iyo* z realizirano maskulinizacijo nevtar, prim. v istem govoru *ti ũl̥či m̥stə so dāl̥č* (SLA), in morda z izvedenim naglasnim pomikom tipa *bábica* > *babica*, prim. v Svečah *haŭēřca* 'veverica' (SLA) ← \**gēřverica* z disimilacijo *g : ũ ← ũ : ũ* < psl. \**ũřřverica*.

48 Enak rožanski refleks kot *qvadvò* 'veliko kladivo' navaja tudi Kattinig (2017).

49 Prim. enako r. *mólot* 'veliko kladivo'.

po motivirajočih samostalnikih, kot je zapisal Ježovnik (2022: 381). Vendar imajo izpeljanke na *-ica* iz ajevskih predlog ap B in C po pričakovanem modelu naglas na ijevskem samoglasniku in zato temeljijo na starem izglasju *\*-íca* (Dybo 1981: 173), npr. *\*íbgǔlǎ* → *\*íbgǔlǐca*, prim. hrv. *iglica*, čak. *iglīca*; *\*íbgǔrǎ* → *\*íbgǔrǐca*; *\*mǔglǎ* → *\*mǔglǐca*, prim. hrv. *mǎglica*; *\*stbzǎ* → *\*stbzǐca*, prim. hrv. *stázica*.

Slovenski oksitonirani primeri na *-ica*, ki jih je v pretežni meri za območje nekdanje Kranjske navedel Valjavec (1878), niso enaki primeru v tpn *Slatnà*, ampak bi jih bilo treba priključiti med gradivo s sekundarno, analoško pridobljenim toničnim viškom v izglasju tipa *\*bá:ba* >> *\*bá:bà*, ki s primeri, kot je *trta* in verjetno tudi *cesta* in *srna*, kažejo, da pomik, ki je povzročil nastanek sekundarnih oksitonez, potem ko se je naglas pomaknil na izglasni tonični višek, ni zajel le gradiva ap B in C, ampak tudi A.

psl. <i>*bába</i>	> psln. <i>*bàba</i>	> psln. dial.	<i>*bá:ba</i>	→ <i>*bá:bà</i>
psl. <i>*-íca</i>	> psln. <i>*-ǐca</i>	> psln. dial.	<i>*-í:ca</i>	→ <i>*-í:cà</i>

Pomik naglasa na tonični višek izglasnega zloga se je torej izvršil tudi pri samostalniškem tipu *\*-í:cà* < psl. *\*-íca*.

Ker je Valjavčev primer *postrvicà* v izgovarjavi *postbrucà* ob pri njem navedeni podstavni besedi *postrvǎ* tudi zaradi vzglasja *po-* mlajšega, nedvomno interno slovenskega nastanka, je *postrvicà* iz *postrvǎ* lahko nastalo po analogiji z vsaj nekoliko starejšimi primeri, kot so Valjavčevi *iglicà*, v izgovarjavi *jǔgucà*, *igricà*, *meglicà*, v izgovarjavi *mǔgucà*, *stezicà* : *stezà* in *gubicà*, v izgovarjavi *gǔfcà*.

Glede oksitoneze osamljen je Valjavčev primer z gorenjskega območja *mamkà* = *mamkà* (Pleteršnik), ki je izpeljanka na *-ka* iz *máma* 'mati' < psl. *\*máma*. Glede na besedotvorno predlogo ap A bi enako kot primeri izpeljank na *-icà* << psl. *\*-íca* lahko potrjeval, da je vzorec nastajanja sekundarnih oksitonez po delovanju akcentnega umika *zima* < psl. *\*zimǎ* zajel tudi primere ap A, potem ko so po analogiji pridobili tonični višek na izglasnem zlogu: *\*mǎmǔka* > psln. *\*mǎmka* > *\*má:mka*<sup>50</sup> >> *\*má:mkà* > *mamkà*. Ta primer pa je lahko vplival na nastanek oziroma ohranitev oksitoneze v gorenjskem primeru *očkà*, ki ga navaja Valjavec (1878: 89).

## 6.5 Gradivo ap A in terski nedoločniki *f'ti*, *p'ti*, *bj'tj* 'esse' < psl. *\*bǔti*

Pri obravnavi nepričakovanih terskih oksitonez tipa *zi'ma* se sicer ugotavlja, da so potrjene le pri gradivu ap B in C (Šekli 2006: 168–169, 173; Ježovnik 2022: 376), ne pa tudi ap A. Pomik naglasa s prvotne staroakutirane dolžine se torej ne bi potrjeval (npr. psl. *\*níva* 'njiva' > ter. *ní:ua*), čeprav so sekundarno, analoško

<sup>50</sup> Brez razvoja v novi cirkumfleks.

uveden tonski višek na izglasnem zlogu imeli tudi tovrstni primeri, npr. zilj. *γniuã*, *bitè* ‘biti’ (Brdo pri Šmohorju – SLA). Večinska odsotnost oksitonez pri terskih primerih ap A namreč lahko pomeni le, da pomik naglasa na tonični višek v teh primerih ni bil enako močen kot pri drugih ap B in C, ker so ga lahko ovirale oblike Isg z novim cirkumfleksom korenskega vokala, ki tonskega viška na izglasnem zlogu niso imele.

V zvezi s tem je poveden terski primer nedoločnika *biti* ap A, ki se v govoru Čanebole glasi *f̣ti*, Plestišč *p̣ti* in Tera *ḅṭi* (Ježovnik 2022). Ta v slovenščini osamljeni oksitonirani nedoločnik kot odraz psl. *\*ḅyti* je namreč lahko rezultat pomika naglasa na izglasni tonični višek *\*bí:ṭi* → *\*biṭi*, ki so ga dodatno lahko spodbudile oksitonirane sedanjiške oblike. Nedoločnik je sicer potrjen zunaj območja zgoščenih oksitonez v Porčinju, Prosnidu in Subidu, a imata govora Čanebole in Plestišč prav tako potrjeno sekundarno oksitonezo pri pridevniški obliki *črna*.

Praslovanski samostalnik *\*cěsta* se v slovanskih odrazih večinsko potrjuje kot ap A (Derksen 2008: 76), medtem ko ga Ramovš (1935: 53) za tersko narečje sporoča kot *ciěsṭo*, kar je verjetno Asg *\*cěsṭo* s sekundarnim toničnim viškom na izglasju. Danes se oksitoneza potrjuje le v govoru Prosnida z Nsg *ciěs'ta* in Asg *ciěsṭo*, ki z izglasjem kaže na razvoj iz izhodišča *\*cěsṭo* s prosnidskim refleksom sekundarno naglašenega izglasnega nazalnega samoglasnika po naglasnem pomiku tipa psl. *\*ōko* > sln. *okō*. Baudouinovo tersko gradivo je bilo za ta samostalnik v Plestiščih sporočeno kot *ciéstà*, na *ciěsṭḅ*, *tù nat ciěsṭō*, *tri ciěsṭæ* = *ciesṭæ* (tu z Baudouinovim pojasnilom, da sta obe naglasni varianti glede jakosti naglasa enaki), tudi le kot oksitonirano *ciéstà*, v Tipani pa sporočeno kot *ciésta* = *ciestà* = *ciéstà* (Spinuzzi Monai 2009: 245, 301). To nakazuje, da so v času Baudouinovega zbiranja gradiva v govoru kraja Plestišča ob baritoniranih variantah in baritoniranih variantah s toničnim viškom na izglasnem zlogu soobstajale tudi oksitonirane, v govoru kraja Tipana pa ob baritoniranih tudi oksitonirane. Iz teh Baudouinovih zapisov ni mogoče enoznačno prepoznati zapisa, ki bi popolnoma ustrezal sodobni prosnidski obliki *ciěsṭo*. Posredno pa se enak tožilnik lahko prepozna šele v pkm. *cěsta* z variantnima Gsg *-e* in *-é* (Novak 1999). Zadnja varianta enako kot pkm. *ṣrna* z Gsg *ṣrné*, Asg *ṣrnóu* (Novak 1999) lahko kaže na obstoj Asg *\*cěsṭo* ob Nsg *\*cěsta*. Ker se samostalnik *\*cěsta* v slovenščini kaže kot »nečista« ap A, je iz terskih oksitoniranih imenovalnikov jasno razvidno, da so v naglasnem oziru nastali iz prvotnih baritoniranih predlog ap A *\*cěsta* = pkm. *cěsta*, knjiž. *cěsta*.

Enako je ob komparativni evidenci slovenskega in drugega slovanskega gradiva možno ugotavljati pri samostalniku *srna*.

Sklepu, ki izpostavlja, da sekundarni oksitonezi ni bilo podvrženo gradivo ap A, torej nasprotuje tersko gradivo za *cesta*, *srna*, *biti*, zunaj območja terskih govorov pa Alasijevo *trtè* in dolensko *tərtà* (Gorenji Vrh pri Dobrniču – SLA), Valjavčevo »kranjsko« oksitonirano gradivo na *-icà* < psl. *\*-īca* in *mamkà*.

### 6.6 Terski nereducirani/reducirani primeri s sekundarno oksitonezo tipa *zi'ma*

Ker je začetek nastajanja sekundarno oksitoniranih primerov tipa *zi'ma* treba umestiti v čas po splošnoslovenskem akcentskem umiku *\*zīmā > \*zi'ma*, je razumljivo, da je bil korenski vokal takih oksitonez kasneje potrjen redukciji, ki jo gradivo zunaj terskega območja (in z edinim obsoškim Breznikovim primerom *zimà*) dobro potrjuje. Glede pričakovanih redukcij pa je stanje v terskem narečju različno, saj se nenaglašeni korenski vokali glede kvalitete kažejo kot nepremenjeni (npr. *zi'ma*, *mlię'ko*, *zvięz'da*, *cięs'ta*) ali pa spremenjeni, tj. reducirani (npr. *zbaz'da*, *f'ti*, *p'ti*, *b'i'tj*). Zato je možno, da so tisti s kvalitetno spremenjenim, tj. reduciranim korenskim vokalom starejši, drugi pa mlajši. To pa lahko pomeni, da so bili iz prvotno reduciranih posodobljeni na podlagi soobstoja večinskih terskih baritoniranih variant kot odrazov sistemsko pričakovanih slovenskih razvojev, npr.

psln. *\*zīmā > \*zimā > zima*  
 → *\*zimā > \*zōmā*, pod vplivom soobstoja refleksa *zima*  
 nastane *\*zimā* = tersko *zi'ma*

## 7 ZA ZAKLJUČEK

V prispevku sem skušala pokazati naslednje:

- (a) terske nepričakovane oksitoneze tipa *zi'ma* so v terskem sistemu sicer najbolj frekventno zastopane, a v slovenščini niso osamljene, ker jih potrjuje tudi drugo arealno bolj oddaljeno gradivo iz vseh slovenskih narečnih skupin razen panonske;
- (b) nepričakovane sekundarne oksitoneze so inovacije, ki so nastajale po splošnoslovenskem umiku naglasa s končnega zloga na prednaglasno dolžino in po tem, ko je tonični višek ostal na končnem zlogu in ga je po analogiji pridobilo tudi gradivo ap A; naglas se je ponekod in sporadično, torej nesistemsko, pomaknil na tonični višek in ob sistemsko pričakovanih baritoniranih variantah tipa *zima* so v istih sistemih nastajale in soobstajale tudi oksitonirane variante tipa *zi'ma*;
- (c) oksitonirane dvozložnice so lahko nastale tudi iz trizložnic *\*jūžina* in *\*klādiuo* prek sln. *\*jūžinā* in *\*klādiuō*; prav to gradivo kaže, da vpliv oksitonez v tožilnikih tipa *\*zimō*, *\*nogō* in *\*ženō* pri naglasnem pomiku tipa *zi'ma* verjetno ni bil odločilen dejavnik, ampak lahko le dodatna spodbuda;
- (d) inovacija je zajela gradivo vseh treh akcentskih paradigem, čeprav je pri zastopnikih ap A sicer sporadična, a arealno širša od terskega sistema, prim. *trta*.

## KRAJŠAVE

**ap** = akcentska paradigma, naglasni vzorec; **Apl** = akuzativ plurala, tožilnik množine; **Asg** = akuzativ singularja, tožilnik ednine; **blg.** = bolgarski; **br.** = beloruski; **čak.** = čakavski; **dial.** = dialektični, narečni; **dol.** = dolenski; **f** = feminin, ženski spol; **gor.** = gorenjski; **Gsg** = genitiv singularja, rodilnik ednine; **hrv.** = hrvaški; **Isg** = instrumental singularja, orodnik ednine; **it.** = italijanski; **jslov.** = južnoslovanski; **kajk.** = kajkavski; **knjiž.** = knjižni; **kor.** = koroški; **lat.** = latinski; **Lsg** = lokativ singularja, mestnik ednine; **n** = nevter, srednji spol; **nad.** = nadiški; **Npl** = nominativ plurala, imenovalnik množine; **Nsg** = nominativ singularja, imenovalnik ednine; **pkm.** = prekmurski; **psl.** = praslovanski; **ptc pret pas** = particip preterita pasiva, trpni deležnik preteklika; **r.** = ruski; **rom.** = romanski; **srb.** = srbski; **stcsl.** = starocerkvenoslovanski; **stpkm.** = staroprekmurski; **štaj.** = štajerski; **ter.** = terski; **zilj.** = ziljski

## SIMBOLI

> = po regularnem sistemskem fonetičnem razvoju prešlo v; < = po regularnem sistemskem fonetičnem razvoju nastalo iz; >> = po analogiji razvito v; << = po analogiji razvito iz; → = po jezikovnem razvoju prešlo v; ← = po jezikovnem razvoju nastalo iz

## VIRI IN LITERATURA

- Ahačič 2022** = Kozma Ahačič, Adam Bohorič, Jurij Dalmatin, Sebastijan Krelj in bohoričica, v: *Novi pogledi na Adama Bohoriča*, ur. Marko Jesenšek, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2022 (Razprave razreda za filološke in literarne vede 26), 83–110.
- Antić 1991** = Vladimir Antić, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb: Novi Liber, 1991.
- ARj** = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* 1–23, Zagreb: JAZU, 1880–1976.
- Bajzek Lukač 2009** = Marija Bajzek Lukač, *Slovar Gornjega Senika: A–L*, Maribor: Filozofska fakulteta, Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, 2009.
- Benedik 1999** = Francka Benedik, *Vodnik po zbirki narečnega gradiva za Slovenski lingvistični atlas (SLA)*, Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC, 1999.
- Bezlaj ESSJ** = France Bezlaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika* I (1976), *Etimološki slovar slovenskega jezika* II (1982), *Etimološki slovar slovenskega jezika* III (1995), dopolnila in uredila Marko Snoj – Metka Furlan, *Etimološki slovar slovenskega jezika* IV (2005), avtorji gesel France Bezlaj – Marko Snoj – Metka Furlan, uredila Marko Snoj – Metka Furlan, *Etimološki slovar slovenskega jezika* V = *Kazala* (2007), izdelala Marko Snoj – Simona Klemenčič, Ljubljana: Mladinska knjiga, Založba ZRC, 1976–2007.
- Breznik 1982** = Anton Breznik, *Jezikoslovne razprave*, ur. Jože Toporišič, Ljubljana: Slovenska matica, 1982.
- Derksen 2008** = Rick Derksen, *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*, Leiden – Boston: Brill, 2008.
- Dybo 1981** = Vladimir A. Dybo, *Slavjanskaja akcentologija: opyt rekonstrukcii sistemy akcentnyh paradigm v praslavjanskom*, Moskva: Nauka, 1981.
- Erjavec 1880** = Fran Erjavec, Iz pótne torbe, *Letopis Matice slovenske za leto 1880*, 156–223.
- Freyer 1842** = Heinrich Freyer, *Fauna der in Krain bekannten Säugethiere, Vögel, Reptilien und Fische. Nach Cuvier's System geordnet, mit Abbildungs-Citaten und Angabe des Vorkommens*, Laibach: Gedruckt in der Eger'schen Gubernial-Buchdruckerei, 1842.
- Furlan 2021** = Metka Furlan, Novi etimološki slovar slovenskega jezika kot rastoči spletni slovar 2017–: dodatek 2021 (sinonimi za postrv in brancina), *Jezikoslovni zapiski* 27.2 (2021), 23–47.
- Furlan 2022** = Metka Furlan, Ta svetla zvezda ta je zašla (Alasia da Sommaripa), v: *Kontaktna dialektologija na območju med Alpami in Jadranom: v spomin akademiku Goranu Filipiju*, ur. Suzana Todorović – Barbara Baloh, Koper: Libris, 2022, 61–78.

- Gutsman 1789** = Oswald Gutsman, *Deutsch=windisches Wörterbuch mit einer Sammlung der verdeutschten windischen Stammwörter, und einiger vorzüglichern abstammenden Wörter*, Klagenfurt 1789. [Obrnjeno izdajo slovarja je izdelal Ludwig Karničar in je leta 1999 v Gradcu izšla kot 3. zvezek serije Slonenistische Forschungsberichte.]
- Houtzagers 1985** = H. Peter Houtzagers, *The Čakavian dialect of Orlec on the island of Cres*, Amsterdam: Rodopi, 1985 (Studies in Slavic and General Linguistics 5).
- Ježovnik 2020** = Janoš Ježovnik, A further look at the progressive acute-accent shift in the Tersko dialect of Slovene, v: *Vacamsi misra krnavamahai: proceedings of the International Conference of the Society for Indo-European Studies and IWoBA XII, Ljubljana 4-7 June 2019, celebrating one hundred years of Indo-European comparative linguistics at the University of Ljubljana = Akten der Arbeitstagung der Indogermanischen Gesellschaft und des IWoBA XII vom 4. bis 7. Juni 2019 in Ljubljana aus Anlass der Hundertjahrfeier der dortigen Indogermanistik*, ur. Luka Repanšek – Harald Bichlmeier – Velizar Sadovski, Hamburg: Baar, 2020 (Studien zur historisch-vergleichenden Sprachwissenschaft 17), 665–677.
- Ježovnik 2022** = Janoš Ježovnik, *Glasovne in naglasne značilnosti terskega narečja*, Ljubljana: Založba ZRC, 2022.
- Jurančič 1986** = Janko Jurančič, *Srbskohrvatsko-slovenski slovar: tretja, znatno razširjena izdaja*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1986.
- Jurišić 1973** = Blaž Jurišić, *Rječnik govora otoka Vrgade 2: rječnik*, Zagreb: JAZU, 1973.
- Kalsbeek 1998** = Janneke Kalsbeek, *The Čakavian Dialect of Orbančić near Žminj in Istria*, Amsterdam – Atlanta: Rodopi, 1998 (Studies in Slavic and General Linguistics 25).
- Kapović 2015** = Mate Kapović, *Povijest hrvatske akcentuacije: fonetika*, Zagreb: Matica Hrvatska, 2015.
- Kastelec-Vorenc** = Jože Stabej, *Slovensko-latinski slovar, po: Matija Kastelec – Gregor Vorenc, Dictionarium Latino-Carniolicum (1680–1710)*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 1997.
- Kattinig 2017** = *Marnvam po domače: živi narečni besednjak slovenskega govora v zgornjem Rožu od Huma pri Rožeku do Mute pri Svečah*, ur. Franc Kattinig, pd. Prosenov Francej, Celovec – Ljubljana – Dunaj: Mohorjeva družba, 2017.
- Lenček 1999** = Rado L. Lenček, Čakavizmi v zahodnih slovenskih narečjih, v: Rado L. Lenček, *Izbrane razprave in eseji*, ur. Marta Pirnat-Greenberg, Ljubljana: Slovenska matica, 1996, 199–211.
- Lipljin 2002** = Tomislav Lipljin, *Rječnik varaždinskoga kajkavskog govora*, Varaždin: Garestin, 2002.
- Lukežič – Zubčić 2007** = Iva Lukežič – Sanja Zubčić, *Grobnički govor XX. stoljeća*, Rijeka: Katedra Čakavskog sabora Grobnišćine, 2007.
- Murko 1833** = Anton Johann Murko, *Deutsch-Slowenisches und Slowenisch-Deutsches Handwörterbuch: Deutsch-Slowenischer Theil*, Grätz: Verlag der Franz Ferstl'schen Buchhandlung, 1833.
- Novak 1996** = Franc Novak, *Slovar beltinskega prekmurskega govora*, ur. Vilko Novak, Murska Sobota: Pomurska založba, <sup>2</sup>1996 (<sup>1</sup>1985).
- Novak 2006** = Vilko Novak, *Slovar stare knjižne prekmurščine*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2006.
- Pleteršnik** = Maks Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar 1894–1895*, elektronski vir, ur. Metka Furlan – Helena Dobrovoljc – Helena Jazbec, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU – Amebis, 2006.
- Ramovš 1935** = Fran Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika VII: dialekti*, Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1935.
- Ramovš 1950** = Fran Ramovš, Relativna kronologija slovenskih akcentskih pojavov, *Slavistična revija* 3 (1950), 16–23.
- Rigler 1963** = Jakob Rigler, *Južnonotranjski govori. Akcent in glasoslovje govorov med Snežnikom in Slavnikom*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1963.
- Rigler 1986** = Jakob Rigler, *Razprave o slovenskem jeziku*, ur. Franc Jakopin, Ljubljana: Slovenska matica, 1986.
- Rigler 2001** = Jakob Rigler, *Zbrani spisi 1: jezikovnozgodovinske in dialektološke razprave*, ur. Vera Smole, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2001.



- Rigoni-Salvino 1999** = Simona Rigoni, Stefania Salvino, *Vocabolario italiano – natisoniano*, San Leonardo: Editore Comitato Pro Clastra O.N.L.U.S., 1999.
- SKI** = *Slovenska krajevna imena*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1985.
- SLA** = *Gradivo za Slovenski lingvistični atlas* [hrani Dialektološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani].
- Spinozzi Monai 2009** = Liliana Spinozzi Monai, *Il Glossario del dialetto del Torre di Jan Baudouin de Courtenay*, Udine: Consorzio Universitario del Friuli, 2009.
- SSKJ** = *Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1970–1991.
- Šekli 2006** = Matej Šekli, Tersko narečje v kraju Subid, v: *Terska dolina/Alta Val Torre/Val de Tor: terska dolina v besedi, sliki in pesmi Viljema Černa*, ur. Milena Kožuh, Celje: Celjska Mohorjeva družba – Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 2006, 161–173.
- Šekli 2008a** = Matej Šekli, *Zemljepisna in osebnostna lastna imena v kraju Livek in njegovi okolici*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008 (Linguistica et philologica 22).
- Šekli 2008b** = Matej Šekli, Naglasni sestav govora Jevšček pri Livku nadiškega narečja slovenščine v luči relativne kronologije slovenskih naglasnih pojavov, v: *Škrabčeva misel VI*, ur. Jože Toporišič, Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica, 19–36.
- Šekli 2018** = Matej Šekli, *Tipologija lingvogenез slovenskih jezikov*, Ljubljana: Založba ZRC, 2018.
- Šimunović 2006** = Petar Šimunović, *Rječnik bračkih čakavskih govora*, Supetar: Brevijar, 2006.
- Škofic 2019** = Jožica Škofic, *Krajevni govor Kroke*, Ljubljana: ZRC SAZU, 2019.
- Špehonja 2012a** = Nino Špehonja, *Nediška Gramatika*, [s. l.: s. n.], 2012.
- Špehonja 2012b** = Nino Špehonja, *Besednjak Nediško-Taljansko*, Cormons: Poligrafiche San Marco, 2012.
- Špehonja 2012c** = Nino Špehonja, *Vocabolario Italiano-Nediško*, Cormons: Poligrafiche San Marco, 2012.
- Toporišič 1981** = Jože Toporišič, Mostec (OLA 17), v: *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1981, 147–163.
- Valjavec 1878** = Matija Valjavec, *Prinos k naglasu u (novo)slovenskom jeziku: naglas u ženskih riečih na a*, Zagreb: Tisak Dioničke tiskare, 1878.

## SUMMARY

### The Torre Valley Dialect and Slovenian Secondary Oxytones

This article shows that:

- (a) Unexpected Torre Valley dialect oxytones of the type *zi'ma* are the most frequently represented in that dialect system, but they are not isolated in Slovenian because they are also attested in other areally more distant material from all Slovenian dialect groups except Pannonian;
- (b) Unexpected secondary oxytones are innovations that arose after the general Slovenian accentual shift from the final syllable to a pretonic long vowel and after the tonic peak remained on the final syllable and, by analogy, AP material also acquired it; in some places the accent shifted sporadically (i.e., non-systemically), to the tonic pitch, and, alongside the systemically expected baritone variants of the *zima* type, oxytoned variants of the *zi'ma* type were also created in the same systems;
- (c) Oxytonic disyllabic words could also have arisen from the trisyllabic words *\*jūžina* and *\*klādiuo* via Sln. *\*jūžinā* and *\*klādiuō*; this very material shows that the influence of oxytonic stress in accusatives of the type *\*zimō*, *\*nogō*, and *\*ženō* was probably not a decisive factor in the accent shift of the *zi'ma* type, but could only be a contributing factor;
- (d) The innovation encompassed material in all three accent paradigms, although it is sporadic in the case of lexemes in AP a, but it is areally wider than the Torre Valley system; compare Sln. *trta*.





# JEZIKOSLOVNI ZAPISKI

## A

- 413 a 98  
413 abeceda 74  
413 abecedaren, -na, -o 75  
413 abota f 76  
410 aboten, na, -o 1  
413 ah! 99  
413 ahkati v 78  
490 áko 37  
413 aldov m 79  
413 aldovati v 80  
490 ali 38  
413 apnen, -a, -o 82  
413 apno n 83  
410 apostol m 2  
413 apostolski, -a, -o 84  
413 alpe f 81  
410 arati v 3  
413 arhangel m 86  
501 armada f 46

## B

- 410 baba f 4  
410 babica f 5  
411 babine f pl 22  
410 babjeveren, -na, -o 6  
411 babjeverstvo n 21  
411 babnica f 23  
410 babura f 7  
411 bádati v 24  
410 bahač m 8  
411 baharija f 25  
410 bahati v 9  
410 bajalec m 10  
410 bajalica f 11  
410 bajati v 12  
410 bajen, -na, -o 13

- 411 bakla f 28  
411 baklada f 29  
411 bakren, -a, -o 30  
411 bakro n 31  
411 bakrorez m 32  
411 balvan m 34  
411 ban m 35  
411 bangar m 36  
411 banja f 37  
411 bankovec m 38  
411 bar 39  
411 bara f 40  
410 barantati v 16  
411 barantija f 41  
411 barek, -a, -o 42  
501 balena f 14  
411 barinat, -a, -o 43  
411 bariš m 44  
411 barka f 45  
411 barovčin m 46  
411 bars m 47  
411 baršun m 48  
411 barva f 49  
411 barvarija f 50  
410 barvati v 17  
492 barven, -na, -o 38  
492 barvotisk m 39  
410 basati v 18  
411 basen f 3  
492 basna f 40  
492 basulja f 41  
411 baš 51  
410 batati v 19  
410 bati se v 20  
411 batina f 52  
410 baviti se v 21  
410 bdeti v 22

29.1 (2023)

## Jezikoslovni zapiski 29.1 (2023)

ISSN 0354-0448

Uredniški odbor **Hubert Bergmann, Metka Furlan, Alenka Jelovšek, Mateja Jemec Tomazin, Karmen Kenda-Jež, Valerij M. Mokijenko, Alenka Šivic-Dular, Andreja Žele Peter Weiss**

Urednik **Alenka Jelovšek**

Tehnična urednica **Donald Reindl, DEKS, d. o. o.**

Prevod izvlečkov in povzetkov v angleščino

Naslov uredništva **Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti (ZRC SAZU)  
Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša  
Novi trg 4, SI-1000 Ljubljana, Slovenija**

Telefon **+386 1 4706 160  
peter.weiss@zrc-sazu.si, isj@zrc-sazu.si  
<http://ojs.zrc-sazu.si/jz>  
<http://bos.zrc-sazu.si/knjige/index.html>**

Izdal **ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša**

Založila **Založba ZRC**

Zanju **Oto Luthar, Kozma Ahačič**

Glavni urednik **Aleš Pogačnik**

Prelom **Simon Atelšek**

Oblikovanje **Evita Lukež**

Tisk **Cicero, Begunje, d. o. o.**

Naklada **200 izvodov**

Letna naročnina **10 €**

Letna naročnina za študente **8 €**

Cena posamezne številke **7 €**

Cena dvojne številke **12 €**

Naročila sprejema **Založba ZRC, p. p. 306, 1001 Ljubljana, Slovenija**

Telefon **+386 1 4706 464  
zalozba@zrc-sazu.si**



**ARRS**

JAVNA AGENCIJA ZA RAZISKOVALNO DEJAVNOST  
REPUBLIKE SLOVENIJE

Revija izhaja s podporo  
Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

Jezikoslovni zapiski so uvrščeni v mednarodne zbirke podatkov  
MLA International Bibliography of Books and Articles on the  
Modern Languages and Literatures, New York, ZDA; Bibliographie  
linguistique / Linguistic bibliography, The Hague, Nizozemska;  
IBZ, K. G. Saur Verlag, Osnabrück, Nemčija; New Contents Slavistics,  
Staatsbibliothek zu Berlin, Nemčija.

To delo je na voljo pod pogoji slovenske licence Creative  
Commons 4.0, ki ob priznavanju avtorstva dopušča nekomercialno  
uporabo, ne dovoljuje pa nobene predelave.

